

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«ВІДНОВЛЕННЯ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ:
УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД»

*До захиснику
О.М. Титаренка*

Студента 2 курсу магістратури денної форми навчання спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-наукової програми «Міське самоврядування» Галицького Андрія Володимировича

Науковий керівник
кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри регіональної політики
Титаренко Олександр Михайлович

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає запозичень із праць інших авторів без відповідних посилань

Студент
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри регіональної політики від «01» травня 20 24 р., протокол № 33

Завідувач кафедри регіональної політики, доктор наук з державного управління, професор
Колтун Вікторія Семенівна

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ.....	10
1.1. Поняття та наукова розробка відновлення постконфліктних територій.....	10
1.2. Загальні принципи та стратегій відновлення територій після збройних конфліктів.....	17
1.3. Історичний огляд відновлення територій в Європі.....	25
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ВІДНОВЛЕННЯ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ.....	34
2.1. Аналіз процесу відновлення територій європейських країн після збройних конфліктів.....	34
2.2. Український досвід постконфліктного відновлення.....	41
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ ВІДНОВЛЕННЯ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ.....	49
3.1. Вдосконалення підходів до постконфліктного відновлення територій..	49
3.2. Використання досвіду зарубіжних країн для відновлення України.....	59
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

АНОТАЦІЯ

Галицький А.В. Відновлення постконфліктних територій: український та зарубіжний досвід. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

У роботі досліджено міжнародний та український досвід відновлення країн у повоєнний період та представлено аналіз цього досвіду з метою визначення можливих шляхів постконфліктного розвитку України.

У вступі обґрунтовано актуальність та доцільність дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження; зазначено джерельну базу; окреслено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «Теоретичні аспекти відновлення постконфліктних територій» розкрито поняття та наукову розробку відновлення країн; визначено загальні принципи та стратегій відновлення країн у повоєнний період.

У другому розділі «Міжнародний та український досвід відновлення постконфліктних територій» проаналізовано особливості відновлення територій зарубіжних країн після збройних конфліктів та розглянуто наявний вітчизняний досвід постконфліктного відновлення.

У третьому розділі «Пропозиції щодо вдосконалення напрямів відновлення постконфліктних територій» висвітлено пропозиції використання досвіду зарубіжних країн з відновлення та розвитку економіки України.

У висновках підсумовуються основні результати проведеного дослідження, визначаються перспективні напрями подальших розвідок.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дослідження пропонує системний підхід до аналізу досвіду інших країн, який може бути застосований в Україні.

Практичне значення роботи полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані за різними напрямками діяльності, зокрема: використані урядом та бізнес-спільнотою для розробки стратегії відновлення України; у науково-дослідній діяльності під час дослідження міжнародного досвіду щодо вирішення завдань ефективного відновлення та структурної трансформації країни після війни; у навчальному процесі під час викладання навчальних дисциплін; підготовки окремих розділів підручників, навчальних посібників тощо.

Ключові слова: постконфліктні території, досвід повоєнного відновлення; збройний конфлікт, відновлення території, інструменти відновлення.

ANNOTATION

Halytskyi A.V. Reconstruction of post-conflict territories: Ukrainian and foreign experience. – *Qualifying master's thesis on manuscript rights.*

Qualifying master's thesis for obtaining a degree of higher education of the second (master's) level in the field of knowledge 28 "Public management and administration", specialty 281 "Public management and administration". – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, 2024.

The work examines the international and Ukrainian experience of the reconstruction of countries in the post-war period and presents an analysis of this experience with the aim of determining possible ways of post-conflict development of Ukraine.

The introduction substantiates the relevance and expediency of the research; the object, subject, goal, tasks and research methods are defined; the source base is

specified; the scientific novelty and practical significance of the obtained results are outlined.

In the first chapter "Theoretical Aspects of Reconstruction of Post-Conflict Territories" the concept and scientific development of the reconstruction of countries is revealed; general principles and strategies for the recovery of countries in the post-war period are defined.

In the second chapter, "International and Ukrainian experience of post-conflict reconstruction", the peculiarities of the reconstruction of foreign countries' territories after armed conflicts are analyzed and the available domestic experience of post-conflict reconstruction is considered.

In the third section, "Proposals for improving directions for the restoration of post-conflict territories", proposals for using the experience of foreign countries in the restoration and development of the economy of Ukraine are highlighted.

The conclusions summarize the main results of the conducted research, identify promising directions for further exploration.

The scientific novelty of the research lies in the fact that the research offers a systematic approach to the analysis of the experience of other countries, which can be applied in Ukraine.

The practical significance of the work is that the conclusions and proposals formulated and substantiated in the work can be used in various areas of activity, in particular: used by the government and the business community to develop a strategy for the recovery of Ukraine; in research activities during the study of international experience in solving the tasks of effective reconstruction and structural transformation of the country after the war; in the educational process during the teaching of academic disciplines; preparation of separate sections of textbooks, study guides, etc.

Keywords: post-conflict territories, experience of post-war reconstruction; armed conflict, territory recovery, recovery tools.

ВСТУП

Сучасний світ зіштовхнувся з надзвичайно серйозним і безпрецедентним викликом у новітній історії Європи – невмотивованим військовим вторгненням російської федерації на територію незалежної України. Ця ситуація поставила під загрозу мир і стабільність на європейському континенті та викликала кризу в безпековому просторі Європейського союзу. Наслідки цього виклику виявилися у вигляді міграційної, продовольчої, енергетичної та економічної криз, які вплинули на всі регіони світу. Особливо важко ці наслідки відчуває Україна.

Постконфліктне відновлення територій стає надзвичайно важливим завданням для країн, що стикаються з наслідками конфліктів. Цей процес вимагає ретельного аналізу, планування та виконання комплексу заходів, спрямованих на відновлення інфраструктури, соціально-економічного розвитку та психологічного попередження подальшого насилля.

Стратегічний план по відновленню України має бути складений та реалізований на основі успішного досвіду зарубіжних країн, національного досвіду відновлення під час війни.

Наразі існує багато успішних прикладів повоєнного відновлення та розвитку. Більшість експертів найчастіше згадується «План Маршалла» як програма відновлення Західної Європи після війни. Незважаючи на успішність «Плану Маршалла», складні та непередбачувані умови після воєнних подій на Україні вимагають комплексного підходу до розробки стратегії відновлення. За оцінками Європейського інвестиційного банку, на відновлення України може піти понад 1 трильйон доларів державного і приватного капіталу. З поправкою на інфляцію, це більш ніж у п'ять разів більше, ніж фінансований США план Маршалла, який сприяв промислового відродженню Європи після поразки Німеччини. (Змагання за трильйон доларів на відбудову України набирає обертів / Главком / інтернет видання- URL: https://glavcom.ua/world/world-economy/dekilka-krajin-rozpochinajut-robotu-nad-vidnovlennjam-ukrajini-bloomberg-989965.html#google_vignette)

Як пише видання, вже є приблизний план, який дає уявлення про те, як відбудуватиметься майбутнє відновлення.

Більше того, постконфліктне відновлення не обмежується лише відбудовою інфраструктури, а передбачає глибоку трансформацію країни в сучасне, модернізоване і комфортне для життя смарт-середовище. У той же час, у контексті історичних порівнянь, можна відзначити успішні приклади розбудови національних економік в азіатських країнах, які пережили руйнівний період та досягли значного економічного росту. Приклади азіатських країн – Японії, Кореї, Тайваню – демонструють ілюстративну ефективність перетворень та їхню адаптацію до сучасних умов України. Схожість секторів цих країн до українських реалій після війни вказує на необхідність ретельного аналізу та впровадження найкращих практик у створення власної економічної моделі після воєнних подій.

У контексті воєнних конфліктів, наукова спільнота виявляє збільшений інтерес до питань післявоєнного відновлення країн. Висвітлення процесу заміщення попереднього технологічного укладу новим та необхідних дій для ефективного економічного розвитку в умовах кризи можна знайти в дослідженнях провідних учених, зокрема у працях В. Геєць [18], О. Грабчук [9], Л. Матросова [23], Д. Серебрянський [39], М. Шарко [54] акцентують увагу на аспектах стратегічного планування та впровадження механізмів для досягнення цілей сталого розвитку. Питанням постконфліктного відновлення України досліджують О. Бородіна [5], Є. Голишева [8], В. Ємець [15], С. Іванов [17], Е. Лібанова [22], В. Михальська [24], В. Чорній [53], К. Швець [55] та інші. Незважаючи на значні дослідження у даній сфері, постають нові виклики для розвитку України, напрацьовується унікальний досвід в умовах воєнних дій, що робить науковий пошук у цьому напрямку особливо актуальним.

Мета дослідження – вивчення міжнародного та українського досвіду відновлення після та під час воєнних конфліктів, аналіз цього досвіду з метою визначення можливих шляхів розвитку України у повоєнний період.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**:

- розкрити стан розробленості проблеми відновлення постконфліктних територій та уточнити зміст ключових понять дослідження;
- узагальнити принципи та стратегій відновлення територій після збройних конфліктів;
- вивчити міжнародний досвід відновлення європейських країн після Другої світової війни та збройних конфліктів;
- дослідити практику відновлення під час війни в Україні;
- надати пропозиції на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду з постконфліктного відновлення України.

Об’єктом дослідження є відновлення постконфліктних територій.

Предмет дослідження – український та зарубіжний досвід відновлення територій після воєнних конфліктів.

Методи дослідження. У процесі проведення дослідження використовувалися загальнонаукові методи наукового пізнання, зокрема метод абстрагування, історичний метод, метод порівнянь, наукова індукція і дедукція, метод аналізу і синтезу, метод аналогії і оптимізації, узагальнення та систематизації та інші.

Джерельна база дослідження. Під час дослідження було використано наукові роботи, документи та статистичні дані, які стосуються теми дослідження.

Новизна дослідження полягає в тому, що воно зосереджується на аналізі міжнародного досвіду відновлення постконфліктних територій у повоєнний період, а також виявляє фактори, які впливають на успішність цього процесу. Дослідження пропонує системний підхід до аналізу досвіду інших країн, який може бути застосований в Україні.

Практичне значення роботи полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані за різними напрямками діяльності, зокрема: використані урядом та бізнес-спільнотою для розробки стратегії відновлення України; у науково-дослідній діяльності під час дослідження міжнародного досвіду щодо вирішення завдань

ефективної відновлення та структурної трансформації економіки після війни; у навчальному процесі під час викладання навчальних дисциплін; підготовки окремих розділів підручників, навчальних посібників щодо особливостей відновлення територій після війни.

Публікації. Результати дослідження відображено в тезах та темі «Інструменти відновлення територій європейських країн після збройних конфліктів» на міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізаційні виклики: врядування майбутнього» 24 квітня 2024 року, м. Київ.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (77 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 83 сторінки, основний зміст викладено на 83 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1 Поняття та наукова розробка відновлення постконфліктних територій.

У 20 столітті, окрім двох світових воєн, маємо понад 350 випадків локальних воєн і військових конфліктів. «Якщо до Першої світової війни були зафіксовані лише 36 локальних воєн і військових конфліктів, то між світовими війнами їх було вже 80, а після Другої світової війни їх кількість перевищила 250. Після 1945 року в військових діях взяли участь понад 12 мільйонів військовослужбовців з майже 100 країн світу, і кількість загиблих перевищила 35 мільйонів осіб (під час Першої світової війни загинуло 10 мільйонів осіб, під час Другої світової – 54 мільйони)»[10].

«У Женевських конвенціях 1949 року разом з терміном «війна» використовують вирази «міжнародний збройний конфлікт» (ст. 2) і «неміжнародний збройний конфлікт» (ст. 3). Таким чином, з початку 1950-х років, термін «збройний конфлікт» став використовуватися частіше, ніж «війна». Це обумовлено в першу чергу політичними і ідеологічними поглядами, наміром змінити акценти в цих поняттях, а також заборонаю використання війни як засобу вирішення міжнародних конфліктів»[21].

Зрозуміло, що розмежування між «війною» і «збройним конфліктом» є досить умовним, хоча такий розподіл має певне значення для права, що застосовується під час збройних конфліктів. Вважається, що поняття «збройний конфлікт» є ширшим і включає в себе поняття «війна». Проте не кожен збройний конфлікт можна вважати війною, оскільки між ними існує велика різниця. Війна – це організована, ініційована, спровокована збройна боротьба між державами, групами держав, націями та народами з метою захисту інтересів, відстоювання території, цінностей і панування. З юридичного погляду війна включає такі ознаки: офіційне оголошення; припинення

дипломатичних стосунків між воюючими сторонами; скасування двосторонніх договорів, зокрема політичних; встановлення спеціального правового режиму, який передбачає певні обмеження прав людини та інше. Таким чином: «війна – це збройний конфлікт між двома чи більше державами, який включає офіційне оголошення»[21].

Стаття 2 Женевських конвенцій стверджує, що: «Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни»[21]. Таким чином, коли збройний конфлікт виникає між двома або кількома державами, то міжнародне гуманітарне право стає чинним автоматично, незалежно від того, чи була оголошена війна та чи визнають учасники конфлікту її стан. Головною підставою для застосування гуманітарного права є наявність збройного конфлікту.

Для ефективного завершення війни або конфлікту важливо чітко розуміти мету суперечки. Це розуміння сприяє пошуку прийняттого компромісу між сторонами. Ідею мети війни яскраво сформулював Б.Х. Ліддел Гарт у своїй праці «Стратегія непрямих дій» (1954) [72]. Він вважав, що: «метою війни повинен бути мир, який буде кращим, ніж перед війною. Ця концепція «кращого світу» дозволяє розподілити війни на «справедливі», що сприяють розвитку суспільства, і «несправедливі», які можуть призвести до його руйнування або зупинки»[72].

Держави ведуть війни не заради воєнних дій самої по собі, а з метою досягнення своїх політичних цілей. Тому поняття «перемога» має політичний, а не лише військовий вимір. Використання військової сили є лише засобом досягнення конкретної політичної мети і визначається нею. Воєнні дії слугують лише основою для прийняття політичних рішень і, ймовірно, сприяють примусовому ухваленню таких рішень, а не лише досягненню завоювань. Щодо цілей воєн, які проводяться імперіями, вони націлені на здобуття контролю над

значною кількістю ресурсів та переформатування «світового порядку» згідно з їхніми інтересами.

Карл фон Клаузевіц писав: «Війна є продовженням політики із застосуванням інших засобів» [58]. Це означає, що: «війна – це лише один з аспектів політики, і самі бойові дії є лише частиною воєнно-політичних дій, які здійснює політичне керівництво однієї країни щодо іншої. Війна є проміжним етапом, що відображає неможливість досягнення компромісу між конфліктуючими сторонами та має на меті створити нові умови, у яких знайдення компромісу буде можливим або де відпаде потреба в ньому після знищення однієї зі сторін конфлікту» [58].

З економічної точки зору, розрізнення між війною та збройним конфліктом проявляється в обсягах економічних змін і завданих збитків. Війна призводить до суттєвої перебудови суспільства, оскільки державні інститути виконують специфічні функції, зумовлені саме воєнним станом. Це спонукає до реорганізації загального життя та економіки для забезпечення перемоги над противником. У випадку збройного конфлікту, політична мета зазвичай більш обмежена, порівняно зі війною. Такий конфлікт не призводить до глибокої зміни усього державного механізму в рамках воєнного стану.

Комплекс заходів щодо відновлення територій після війни або збройного конфлікту у порівнянні з територіальним розвитком у мирний час має істотні відмінності. Первісно під відновленням після війни розумілося відновлення зруйнованих промислових об'єктів, соціальних інфраструктурних споруд, сільського господарства тощо. Поступово ця концепція стала більш глибокою. Наприкінці 1940–1950-х років, це поняття вже використовувалось для досягнення довоєнних обсягів валової продукції у грошовому вираженні. Пізніше (у 1970–1980-х роках) з'явилося розуміння відновлення як складного явища з економічного, соціального і демографічного аспектів.

Сьогодні, загалом, відновлення після збройних конфліктів можна визначити як: "...комплекс заходів у різних сферах господарської діяльності країни, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності, розвиток

виробництва, підвищення рівня життя громадян і збільшення внутрішнього та зовнішнього попиту, використовуючи інноваційні підходи та технології»[58].

Процес відновлення після війни чи збройного конфлікту вимагає виконання спеціальних програм для «реанімації» економічної діяльності країни, акцентування зусиль на відновленні сфери промисловості та сільського господарства. Після збройного конфлікту так само необхідні заходи для відродження та подальшого розвитку конкретних регіонів, повернення населення та забезпечення гідних умов його існування, вирішення різноманітних соціальних проблем, відновлення інфраструктури та її інтеграція з іншими регіонами країни, а також розробка механізмів забезпечення джерел відновлення.

Так, наприклад, в умовах війни Україна продовжує працювати над вирішенням питань відбудови пошкоджених і зруйнованих об'єктів за принципом «тут і зараз», підтримує діяльність «швидкого відновлення» та водночас працює над створенням умов для великої відбудови за принципом «відбудувати краще, ніж було».

Відновлення в широкому розумінні вимагає врахування всіх її компонентів у цілісності та дотримання умов, при яких загальні результати діяльності у різних сферах не перевищують витрати ресурсів країни. Вітчизняні вчені виділили три підходи до відновлення: «перехід від промислового до сектору послуг в економіці, трансформація виробничих систем для переходу від масового виробництва до гнучкої спеціалізації завдяки технологічному розвитку та розвитку економіки знань»[52, с. 3]. Ці підходи мають своє обґрунтування. Проте, як було вказано вище, навіть у сукупності вони не охоплюють всіх аспектів та особливостей інноваційно-інформаційного напрямку зростання соціально-економічної структури країни. Вони потребують додаткового вивчення з урахуванням природних ресурсів країни, географічного положення, освітньо-кваліфікаційного потенціалу, наявних традицій та настанов українського народу. Ігнорування цих факторів є необґрунтованим та короткозорим. Тому концепція відновлення як інноваційно-інформаційного

напрямку соціально-економічного зростання повинна об'єднувати всі нові можливості, джерела, ресурси та фактори в гармонійному злитті. Варіанти поєднання всіх складників зростання соціально-економічної системи повинні бути належним чином обґрунтовані та знайдені, і їхній зміст в реальних заходах для спрямування суспільних дій на шляху до швидкого еволюційного росту повинен бути визначений.

Створюючи умови для освоєння та використання новітніх наукових досягнень, знань, ідей, технологій та впровадження інноваційних ініціатив в процеси виробництва та управління, необхідно враховувати глибоке розуміння різниці між такими поняттями, як «розвиток» і «зростання». Це важливо розглядати як ключові фактори для економічного стану та економічної незалежності України.

Серед іншого, економічне зростання країни визначається її здатністю розширювати можливості виробництва товарів і послуг, що відповідають потребам людей та задовольняють їхні інші потреби. Це означає стабільне збільшення реального обсягу всього, що було раніше використано та доступно, і на що є попит.

Українські вчені М. Шарко та Н. Гусаріна висловлюють погляд, що: «стійкий економічний розвиток — це такий розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, але не ставить під загрозу майбутнє»[54, с. 347]. Економічний розвиток, з свого боку, включає не лише збільшення обсягу виробництва та послуг, але й їх різноманітність, поліпшення різновидів продукції, підвищення якості та конкурентоспроможності порівняно з тим, що було вироблено раніше. Економічний розвиток передбачає зміни в структурі виробництва, відношенні між витратами та випуском продукції, збалансованість інвестицій у суміжні сфери, які потребують модернізації, розширення внутрішнього ринку для вітчизняної продукції, створення нових та підтримка допоміжних галузей, забезпечення якості економічної структури, організаційного розвитку та управління. Для створення таких умов необхідно міцно орієнтуватися на дані щодо обсягу та якості капіталу країни, традиційних

галузей виробництва товарів і послуг, а також оцінити кількість та якість природних ресурсів та соціально-культурний розвиток. Саме цей шлях економічного зростання та розвитку був обраний Україною.

У зв'язку з цим, «...важливими пріоритетами політик розвитку є:

– забезпечення довгострокового зростання в балансі на ринках товарів, капіталів, інвестицій та робочої сили;

– гарантування сталого соціального розвитку з урахуванням суспільно прийнятого розподілу доходів та доступу до суспільних благ для основних груп населення;

– підтримка гармонізації природного середовища, «створення екологічно безпечного простору для життя та господарської діяльності людини»[54, с. 347]. Відновлення спрямоване на створення нової, поліпшеної та більш стійкої економічної системи після серйозних зрушень, таких як війна, природні катастрофи або системні зміни і включає глибокі структурні зміни, реформи в економіці, інфраструктурі, регулюванні, управлінні та інших сферах.

Низка наукових досліджень присвячена аналізу процесу відновлення після воєн та військових конфліктів, зокрема в контексті економічного відновлення європейських країн після Другої світової війни. В одній з наукових праць, автором якої є Е. Райнерт, наголошується на тому, що: «...усі сучасні багаті європейські країни вживали схожі підходи для відновлення своїх економік після війни. Вони активно відмовлялися від сировинної орієнтації, зосереджуючись на розвитку переробної промисловості, та активно долучалися до процесу емуляції – прагнення досягти чи перевершити досягнення інших країн»[36].

У роботі Е. Райнерта підкреслюється, що: «Програма відновлення Європи, більш відома як План Маршалла, вважається «найуспішнішим проектом розвитку в історії людства за кількістю країн, які завдяки його реалізації зуміли вийти з бідності»[36].

Важливість і передовість Плану Маршалла для реабілітації Європи акцентує Т. Джадт у своїй дослідницькій праці. Учений відзначає, що:

«ключовим внеском Плану було усунення факторів спаду європейської економіки (дефіциту виробництва, взаємного протекціонізму та падіння міжнародної торгівлі) та повернення її до рівня міжвоєнного періоду»[67, с. 93].

Процес економічного зростання у післявоєнній Європі досліджено у статті Б. Айхенгрін «Інституційні передумови економічного зростання: Європа після Другої світової війни»[63]. Автор відмічає, що: «основними компонентами цього «європейського дива» були значні інвестиційні потоки і збільшення обсягів експорту, а також важливі угоди на внутрішньому та міжнародному рівнях, включаючи створення Європейського платіжного союзу та Європейського співтовариства з вугілля та сталі, які розв'язали питання міжнародного співробітництва»[63].

Один із найвдаліших прикладів в історії відновлення після війни – метод відбудови Франції – описав М. Келлі. Дослідник особливо акцентує роль культурної та інтелектуальної реформ в формуванні французької національної ідентичності в цих процесах, зазначаючи, що: «міцний суспільний консенсус стосовно відновлення національної ідентичності в 1944–1947 рр. багато сприяв майбутньому процвітанню Франції»[68].

Таким чином, відновлення постконфліктних територій є комплексним і багатогранним процесом, що включає в себе ряд дій та механізмів, спрямованих на підтримання та забезпечення функціонування соціально-економічної системи країни. Цей процес передбачає забезпечення належного рівня виробництва, обігу, розподілу та споживання матеріальних та нематеріальних благ і послуг. Основною метою відновлення постконфліктних територій є забезпечення функціонування територіальних громад, сприяння миру та економічної стабільності, реабілітація інфраструктури та соціокультурного середовища на цих територіях.

1.2 Загальні принципи та стратегій відновлення території після збройних конфліктів.

Процес відновлення після війни завжди залежить від економічних, геополітичних і навіть культурних особливостей, а також від попереднього розвитку країни до війни. Загальні принципи відновлення постконфліктних територій у повоєнний період можуть бути різними в залежності від конкретних умов і можливостей кожної країни, але ось деякі загальні кроки та принципи, які можуть бути застосовані:

- оцінка збитків та визначення потреб у відновленні різних сфер економіки, таких як інфраструктура, промисловість, сільське господарство тощо;

- відновлення інфраструктури: доріг, мостів, електромереж, водопостачання та інших важливих об'єктів;

- підтримка промисловості: реорганізація підприємств, залучення інвестицій для відновлення виробництва та розробка нових технологій;

- відновлення сільського господарства, яке забезпечує продовольство та сировину для інших галузей економіки за рахунок надання підтримки з боку держави;

- відновлення фінансової стабільності у країні: реформа валютної політики, створення фінансових інструментів та стимулювання інвестицій;

- залучення іноземних інвестицій – важливого джерела фінансування для відновлення економіки;

- соціальна підтримка населення через соціальні програми, допомогу безробітним та рекваліфікаційні заходи;

- реформування інституцій та політичних структур через транспарентність, боротьбу з корупцією і зміцнення правової системи задля покращення інвестиційного клімату та забезпечення стабільного розвитку;

- міжнародне співробітництво для отримання підтримки та технічної допомоги від міжнародних організацій та партнерів;
- постійний моніторинг економічного стану країни та проведення оцінки впливу заходів на розвиток економіки, що дозволить адаптувати стратегію відновлення відповідно до мінливих умов.

Таким чином, загальні принципи відновлення економіки у повоєнний період базуються на потребах та особливостях кожної країни, а також на практиках, що довели свою ефективність в інших подібних ситуаціях.

Механізми функціонування відновлення економіки є основою для здійснення ефективного та сталого розвитку економічної системи країни. Основні механізми включають інвестиційний, розподільчий, інноваційний, споживчий механізми. Розглянемо їх більш детально.

Інвестиційний механізм. Інвестиції в різні сфери життєдіяльності є: «...важливим стимулом для забезпечення зростання виробництва та модернізації соціо-гуманітарного середовища. Інвестиційний механізм включає залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій, а також їх раціональний розподіл для досягнення максимальної продуктивності. Постконфліктне управління стало питанням глобального масштабу в системі сучасних міжнародних відносин. Міжнародні організації та світові лідери готові надати підтримку для відновлення управління на постконфліктних територіях. Підтримка будується на багаторічних практиках управління такими територіями, розроблених в різних країнах та вдосконалених за результатами роботи організацій. Однак міжнародна спільнота має обмежені можливості втручання в самі конфліктні ситуації. Втручання інших держав може порушити принцип суверенності, а для розв'язання міждержавних конфліктів немає ефективної системи міжнародної відповідальності. Тому підтримка постконфліктного відновлення є оптимальним варіантом для міжнародної спільноти»[55]. Міжнародні інститути надають: «...фінансову підтримку постконфліктним територіям, спрямовану на відновлення соціальної та політичної інфраструктури»[24].

Розподільчий механізм. Ефективний розподіл виробничого результату між різними суб'єктами соціально-економічної системи є основою для забезпечення соціальної справедливості та стабільності. Розподільчий механізм включає регулювання доходів, податків, соціальних програм та інших інструментів для забезпечення балансу між різними групами населення. Як стверджує О. Грабчук: «Серед головних напрямків використання фінансових інструментів бюджетно-фіскального напрямку варто виділити: скорочення бюджетних видатків на поточне споживання та соціальне забезпечення та збільшення капітальних витрат, розширення бази оподаткування, зменшення державного боргу тощо; з іншими словами, це комплекс інструментів, застосування яких сприятиме перерозподілу доданої вартості для зростання національного багатства»[9, с. 139]. В першу чергу, податкові полегшення мають стосуватися аспектів, пов'язаних з інвестуванням у розробку та придбання (з підкресленням на внутрішніх виробників) інноваційних технологій, обладнання, матеріалів. У галузі державних закупівель має бути створено державну установу, яка виконуватиме замовлення на закупівлю товарів, обладнання та послуг за рахунок державних коштів або ресурсів державних підприємств. Метою функціонування такої організації буде зменшення можливостей для маніпулювання закупівельними цінами та асортиментом, зниження фінансового тиску на міжбанківський валютний ринок, а також передбачене формування заявок для внутрішніх виробників товарів.

Інноваційний механізм. Сьогодні в загальних рисах відновлення можна розглядати як: «Комплекс дій у різних сферах діяльності країни, спрямованих на підвищення її конкурентоспроможності, розширення виробництва та підвищення рівня життя громадян» [17]. Це досягається завдяки впровадженню інноваційних підходів і технологій.

Забезпечення росту та конкурентоспроможності економіки вимагає впровадження нових технологій, продуктів та послуг. Інноваційний механізм передбачає підтримку науково-дослідницької діяльності, сприяння патентам та

іншим формам інтелектуальної власності, а також створення сприятливих умов для розвитку підприємництва. Аналіз, проведений В. Ємцем та Е. Лібановою[15], у своїх дослідженнях щодо питань регіонального та місцевого розвитку, а також соціальних аспектів інтеграції українського суспільства після воєнний період, підкреслив, що: «...в умовах децентралізованої моделі організації влади в Україні, ефективне та уважне стратегічне планування соціально-економічного розвитку, включаючи регіональні екологічні інновації, є важливим внутрішнім фактором, що впливає на стабільність економічного розвитку територій»[15].

Споживчий механізм. Споживання визначає попит на товари і послуги, що в свою чергу стимулює виробництво. Споживчий механізм включає аналіз та прогнозування споживчих тенденцій, забезпечення доступності та якості товарів та послуг для населення.

Процес відновлення економіки повинен базуватися на розробці спеціальних програм для «реанімації» господарської діяльності країни. Важливо спрямувати усі зусилля на відновлення промислового та сільськогосподарського секторів. Після збройного конфлікту відновлення економіки також передбачає розробку заходів для відродження та подальшого розвитку конкретних регіонів. Це включає в себе повернення населення і забезпечення його прийнятних умов існування, вирішення соціальних проблем, спричинених конфліктом, відновлення інфраструктури та її інтеграцію з іншими регіонами країни, а також розробку механізму забезпечення джерел фінансування відновлення. Утворення системи колективної безпеки та міжнародних організацій, як ООН, а також введення механізмів відповідальності за агресивну війну є результатом світових воєн ХХ століття та має великий вплив на постконфліктну політику.

В. Ємець стверджує, що: «...основними складовими, які грають важливу роль у змінах структури економіки, є наступні аспекти:

– розвиток високотехнологічних кластерів, зокрема у сферах авіабудування, космічних технологій, оборонної промисловості та атомної енергетики;

- посилення якості людського капіталу;
- розширення сфери енергетичної діяльності;
- розвиток і вдосконалення інфраструктури;
- підтримка сільського господарства та агропромисловості»[15].

Кожен з цих компонентів має важливе значення для досягнення цілей у сфері прискореного індустріального розвитку. Наприклад, розвиток високотехнологічних кластерів включає у себе створення численних виробничих холдингів, які активно співпрацюють з науковими установами для впровадження наукових досліджень та розробок у масове виробництво. Це сприятиме підвищенню ефективності та зміцненню позицій на внутрішніх та зовнішніх ринках. Спершу державі потрібно розробити та представити ефективний механізм використання наявних виробничих можливостей та наукових установ для промислового відновлення. Також слід пропонувати державно-приватне партнерство для залучення приватних підприємств, які можуть інтегруватись у виробничі ланцюги.

Система розвитку людського капіталу повинна забезпечувати постійний потік висококваліфікованих працівників, знання та досвід яких будуть відповідати вимогам швидкого розвитку сучасної економіки на основі високих технологій. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності. За словами українських вчених: «Перехід до вищого рівня технологічного розвитку, що базується на знаннях, вимагає переходу до економіки знань та відповідного розвитку людського капіталу»[4, с. 204].

Оборонно-промисловий комплекс вважається головним джерелом власних передових технологій (хоча, з урахуванням останніх подій, потенціал цієї галузі значно зменшився), який, окремо або спільно з досягненнями інших наукових та промислових установ, сприятиме появі проривних технологій для військових і цивільних цілей. Важливу роль у розробці конкурентоспроможних

товарів на зовнішніх ринках військового та цивільного призначення, а також у встановленні висококонкурентних промислових підприємств, відводиться саме науковим досягненням цього сектора.

Розвиток енергетичної сфери допоможе знизити вартість енергетичних ресурсів, що є ключовим елементом виробничої собівартості в промисловості, сільському господарстві та торгівлі. Один із головних напрямків в розвитку енергетики – це збільшення частки дешевших та отриманих з нетрадиційних джерел енергії ресурсів у загальному енергетичному балансі країни. У відповідності з висловлюванням Г. Пудичевої та П. Несененка: «Основною метою розвитку енергетики має стати перехід до використання альтернативних джерел енергії»[35, с. 46].

Розвиток інфраструктури передбачає модернізацію транспортної, енергетичної та житлово-комунальної інфраструктури, що також сприятиме збільшенню попиту на матеріали, необхідні для забезпечення нових складових інфраструктури. Одночасно, розвиток інфраструктури покращить загальні логістичні умови для ведення виробничого бізнесу.

Головною метою розвитку агропромислового комплексу є створення конкурентоздатної економічної сфери, яка стане однією з ключових галузей з високою доданою вартістю, сприяючи також множниковому ефекту для інших галузей економіки (селекція, виробництво та обслуговування техніки, логістика, транспорт тощо). Висловлюється погляд української вченої Л. Матросової, що: «...розвиток агропромислового комплексу України в сучасних умовах ставиться як важливий шлях до підвищення конкурентоспроможності постконфліктних територій»[23, с. 89].

У повоєнний період країни можуть застосовувати різні стратегії для відновлення своєї економіки. Основні типи стратегій відновлення економіки в контексті повоєнного періоду включають: модель «Господарського чуда», ліберальна модель, соціальна модель, змішана модель, модель «зеленого відновлення», модель регіонального розвитку.

Модель «Господарського чуда» передбачає швидке індустріалізоване відновлення економіки через зростання виробництва та експорту. Ключовою особливістю є інтенсивна інвестиційна діяльність, високий рівень державної підтримки та регуляції, широка масштабна інфраструктурна програма. Ця модель була успішно використана після Другої світової війни в Японії та Німеччині.

У *ліберальній моделі* акцент робиться на створенні сприятливого інвестиційного клімату шляхом зниження податків, дерегуляції, спрощення бізнес-процесів. Державна роль обмежується, а приватний сектор має можливість більш вільно визначати свою діяльність. Ця стратегія часто використовується країнами зі стабільними інституціями та високим рівнем розвитку ринкової економіки.

Соціальна модель покладає акцент на соціальний розвиток та соціальну справедливість. Пріоритети полягають у забезпеченні основних потреб населення, розвитку освіти, охорони здоров'я та соціальної інфраструктури. Це може включати впровадження соціальних програм, підтримку робочих місць та захист прав працівників.

Змішана модель комбінує елементи різних підходів. Вона може включати сполучення індустріалізації та інфраструктурних проектів з елементами реформ для покращення бізнес-середовища і соціальних умов.

У *моделі «зеленого відновлення»* акцент робиться на сталому розвитку та зменшенні впливу на довкілля. Це може включати розвиток відновлюваних джерел енергії, зменшення викидів парникових газів, підтримку екологічних технологій та ініціатив.

У випадках, коли певні регіони країни зазнали більших збитків від війни, може бути використана *модель регіонального розвитку* – стратегія розвитку окремих регіонів з метою стимулювання їхньої економіки та вирівнювання рівня розвитку. В сучасних умовах децентралізації вважається, що структурований регіональний підхід може бути одним з ефективних механізмів для забезпечення структурного розвитку економіки. Дослідження таких вчених,

як Г. Девлін та М. Бліклі[61], В. Фельдман та Д. Одреч[65] наголошують на: «...консолідації різноманітних аспектів суспільної системи на місцевому рівні та вказують на те, що стійке фінансування регіональних проєктів може відкривати внутрішні потенціали для вертикальної і горизонтальної інтеграції, що важливо при розробці стратегій економічного розвитку у складних умовах»[61,65]. Зазначається, що: «Регіональні економічні системи взаємодії на рівнях регіону та громади є важливою просторовою формою, яка виникла як результат неформального співробітництва декількох організацій з метою забезпечення концентрації виробничої, управлінської і інформаційної інфраструктури для підвищення конкурентоспроможності на регіональному рівні»[76].

Ці стратегії можуть поєднуватися, змінюватися в залежності від умов, ресурсів та цілей кожної країни. Важливо вибрати ту стратегію, яка найкраще відповідає конкретним потребам та можливостям країни, забезпечуючи стійкий та збалансований розвиток.

Перед процесом відновлення економіки передує прийняття політичного рішення, що ґрунтується на геополітичних реаліях та національному патріотизмі, у визначенні моделі розвитку. В Україні для досягнення ефективної результатів реконструкції після війни необхідно реалізувати послідовний набір кроків:

- розробити та впровадити сучасну концепцію соціально-економічної реконструкції, що ґрунтується на інноваціях, з урахуванням реальної геополітичної ситуації;
- втілити стратегію відновлення та розвитку країни, яку спроєктували наші вчені та уряд;
- визначити ключові пріоритетні сфери розвитку, що гарантують конкурентоспроможність наших товарів і послуг на міжнародних ринках, підтримка яких надається державою;

- прийняти закони, що стосуються повної зайнятості, справедливої оплати праці, підвищення продуктивності праці та забезпечення цінової стабільності;
- розробити ефективні механізми для управління та контролю за позиченими коштами;
- впровадити законодавство, що попереджує надмірну концентрацію виробництва та капіталу, уникнення формування монополій;
- здійснити боротьбу з корупцією та впровадити економічні механізми її подолання;
- розробити ефективну соціальну політику, спрямовану на зростання доходів та підвищення споживання серед населення;
- створити спеціальні економічні зони та науково-дослідні парки.

Отже, існує визнаний набір успішних інструментів повоєнного відновлення, які історично були випробувані і виявилися ефективними: вони включають індикативне планування, його подальшу лібералізацію, активне створення робочих місць, орієнтацію економіки на експорт, перевагу високотехнологічним секторам, значні обсяги фінансування та інвестування, а також режим податкового стимулювання. Необхідно також ретельно аналізувати приклади застосування вказаних інструментів, а також можливості їх комплексного застосування для нашої власної економіки.

1.3. Історичний огляд відновлення територій в Європі.

Європа завжди була ареною для політичних конфліктів та територіальних претензій. Відновлення територій у Європі після Другої світової війни було однією з найважливіших подій в історії континенту. Майже кожна країна Європи пройшла важкий процес післявоєнної відбудови після Другої світової, а також багато країн мали збройні конфлікти вже після початку другої половини XX століття. Ця тема має велике історичне та політичне значення та досі є предметом багатьох досліджень. У цьому підрозділі буде розглянуто історію

відновлення країн після збройних конфліктів різних масштабів та наслідки, які це мало для Європи.

«Боротьба Веймерської Німеччини та імперської Японії за світове панування «виснажила людські та економічні ресурси більшої частини Європи, а також Східної та Південно-Східної Азії. Шість років різанини спопелили 60 мільйонів чоловік, серед них 6 мільйонів євреїв. Більшість військових втрат становили громадяни Радянського Союзу, Китаю, Німеччини та Японії, але загиблих оплакували в усьому світі. Десятки мільйонів людей були змушені залишити свої домівки і стали жертвами наслідків війни, чоловіки несли з собою шрами від боїв, а жінки - страхи та образи від знущань ворогів або від своїх чоловіків, які поверталися з лінії фронту. Після закінчення війни в Європі 12 мільйонів німців були у полоні союзників, 2 мільйони з них ніколи не повернулися додому»[17]. «Мільйони дітей на всьому континенті росли без батьків. Масштаби військових дій та повітряного бомбардування принесли фізичне знищення, яке мало хто міг собі уявити і ще менш хто міг собі уявити, що його наслідки можна подолати за життя. Те, що після цього апокаліпсису вийде більш процвітаюча Європа, ніж будь-коли, вразило світ. Більшість економік, зруйнованих війною, протягом п'яти років повернулися до довоєнного рівня виробництва. Чверть століття, що послідувала, буде вкарбовано в колективній пам'яті як найвидатніша епоха макроекономічної стабільності та соціального прогресу в історії західного світу і як «золота ера економічного зростання» в Європі, як у Східній, так і в Західній Європі»[55].

У новітній історіографії повоєнної Європи існує консенсус щодо того, що основи економічного життя залишалися міцними. «По всій Західній Європі жертви війни були з лишком компенсовані природним приростом населення та післявоєнною масовою міграцією. Незважаючи на масштаби матеріальних збитків, промислове обладнання та заводи пережили війну на диво цілими. Навіть у Німеччині та Італії, двох головних цілях стратегічних бомбардувань союзників, промисловий основний капітал зріс на 20% і 30% відповідно в період між 1936 і 1945 роками. Потужності з виробництва електроенергії також

були збільшені і потребували незначного ремонту. До 1947 року промислове виробництво повернулося на довоєнний рівень принаймні в державах-переможницях і в невоюючих країнах»[55].

«Тривале поживлення та відновлення економічного зростання стримувалися інституційними та геополітичними факторами, а не браком виробничих можливостей. Реконструкція Західної Європи вимагала «ліквідації командної економіки та лібералізації цін і заробітної плати; усунення дефіциту долара, щоб країни, спустошені війною, могли імпортувати капітальні товари, необхідні для відновлення інфраструктури та поповнення заводів; відновлення європейського поділу праці; міжнародне співробітництво для вирішення німецького питання та ремобілізації німецької промисловості»[42].

Ці передумови неможливо було досягти без конструктивної участі Америки у відбудові післявоєнного порядку. Для сприяння післявоєнної відбудови Європи: «Сполучені Штати Америки задіяли план Маршалла. План Маршалла - це програма економічної допомоги США країнам Європи після Другої світової війни. Програма була запропонована в 1947 році міністром закордонних справ США Джорджем Маршалом. Метою плану було допомогти країнам, які постраждали від війни, відновити свою економіку та забезпечити стабільність у регіоні. Програма надавала фінансову, технічну та матеріальну допомогу на реконструкцію інфраструктури, відновлення промисловості та розвиток сільського господарства. В список країн-учасниць входили Австрія, Бельгія, Велика Британія, Голландія, Греція, Данія, Ісландія, Ірландія, Італія, Люксембург, Норвегія, Португалія, Франція, Туреччина, ФРН, Швеція, Швейцарія. План Маршала діяв з 1948 до 1951 року, і на його реалізацію США виділили понад 13 мільярдів доларів, близько 153 млрд доларів в еквіваленті 2023 року. Ця програма допомогла відновити економіку країн Європи, зменшити безробіття та підвищити життєвий рівень населення. Програма також сприяла зміцненню демократії та запобіганню поширенню комунізму в Європі. Загалом, План Маршала вважається одним з найуспішніших програм зі сприяння відновленню економіки після війни»[5].

Позитивний вплив плану Маршалла не стільки в масштабах матеріальної допомоги, скільки в політичних засадах, пов'язаних з ним. Доларова допомога дозволила: «...країнам-одержувачам усунути дефіцит сировини та інвестувати у вузькі місця промисловості, але лише в обмін на лібералізацію торгівлі. Ресурси, надані допоміжними фондами, дозволили урядам фінансувати державні інвестиційні проекти без необхідності скорочувати витрати на соціальне забезпечення, але вони були змушені знову запровадити вільні ринки та скасувати контроль і нормування на воєнний час, незважаючи на шалений спротив профспілок»[22].

Мабуть, найважливішим є те, що: «...план Маршалла, закріпив післявоєнну політичну стабільність шляхом маргіналізації комуністичних партій і підтримки центристських урядів, створення західного альянсу для стримування радянського експансіонізму. Країни мали модернізувати власну промисловість, стабілізувати економіку, розвивати міждержавне співробітництво. Цілі були досягнуті: з 1948 до 1952 промисловість зросла на 35%, а рівень доходів до середини 70-х — на 20%. Крім цього, співпраця країн стала підґрунтям для створення Євросоюзу»[5].

Німеччина зазнала поразки та розділена, але відбудова Німеччини була необхідною для економічного відродження Європи. Точною метою плану Маршалла була: «...мобілізація промислової потужності Німеччини для реконструкції Європи»[40]. Це було найважливіше завдання, оскільки війна та післявоєнне врегулювання деформували німецьку економіку кількома способами. Повітряна війна знищила: «значну частину міського житлового фонду. Це залишило мільйони людей ув'язненими у сільській місцевості без перспективи знайти роботу, а міська промисловість отримала крайню нестачу робочої сили. Поділ Німеччини розірвав зв'язки між західними та східними промисловими районами та залишив серйозні структурні дисбаланси у виробничих потужностях по обидва боки залізної завіси. Загалом, економічна реконструкція в Західній Німеччині тривала протягом 1950-х років і спричинила економічний бум, тоді як шкода, завдана розколом Німеччини на

Сході, була непоправною»[68]. Реконструкція була: «...рушійною силою економічного розвитку післявоєнної Європи. Роль зростання реконструкції на початку післявоєнного періоду була підтверджена економетрично Рольфом Думке і Пітером Темін»[53]. Дослідження показали, що: «...відставання Східної Європи в післявоєнний період було не стільки наслідком соціалізму, скільки результатом порівняно скромних рівнів інвестицій і слабкої динаміки реконструкції. І те, і інше, у свою чергу, можна найкраще пояснити різним впливом війни та післявоєнного відновлення на зростання населення, що позбавило Східну Європу гнучкої пропозиції робочої сили, яка вважалася ключовим інструментом успіху для від західної модернізації»[53].

Жорстокість східного фронту була апокаліптичною і принесла безпрецедентні руйнування. «Найбільш руйнівні кампанії у світовій військовій історії велися на «кривавих землях», що простяглися між Берліном і Сталінградом. Тисячі міст і сіл були стерті з лиця землі; десятки мільйонів залишилися без даху над головою. Майновий збиток у Радянському Союзі полягав у повному або частковому знищенні 1710 міст і селищ, 70 000 сіл і 31 850 промислових підприємств. Сорок мільйонів східноєвропейців загинули в бійні. Вигнання етнічних німців із Центральної та Східної Європи після 1945 року та примусовий обмін населенням посилили цей відтік. Один мільйон був депортований до Радянського Союзу. Союзу, ще 700 000 примусово переселено з європейських на азійські території СРСР і 13 мільйонів вигнано до післявоєнної Німеччини та Австрії. Два мільйони були вбиті або зникли безвісти під час цих депортацій»[55].

Наслідки жертв війни, включно з особами з фізичними чи психологічними вадами, у поєднанні з післявоєнним врегулюванням, були руйнівними. «Населення Угорщини, Румунії та Югославії стагнувало між 1939 і 1950 роками. Чехословаччина, Польща та Радянський Союз зазнали скорочення населення на 10–20% за той самий період. Чехословаччина і Польща оговталися від цього демографічного шоку лише в 1960-х роках»[55]. «Нестача робочої сили, а особливо кваліфікації, була нищівною. Східні провінції Пруссії, що

відійшли до Польщі та СРСР у 1945 році, і Судети тимчасово знелюдніли, а їхні промислові райони втратили більшу частину довоєнної робочої сили. По всій Центральній та Східній Європі війна залишила по собі спотворену демографічну структуру з гострою нестачею працездатних молодих чоловіків, які традиційно становили основу промислової робочої сили. Економічні показники східної половини Європи після 1945 року можна оцінити лише в світлі цих несприятливих умов. При цьому Радянський Союз також пережив швидке зростання виробництва відразу після війни. Хоча комунізм і командна економіка зіграли свою роль. Відновлення відбувалося за власні ресурси, адже неможливо було отримати матеріальну допомогу з інших країн в умовах холодної війни. Відбудова зосереджувалась на важкій промисловості та енергетиці, на які витрачалось 88% капіталовкладень. Легка промисловість, соціальна сфера та сільське господарство отримували лише 7% капіталовкладень. Відновлення здійснювалося централізовано відповідно до чіткого державного плану. Велику роль відігравала адміністративно-командна система, що дозволяла швидко мобілізувати значні матеріальні та людські ресурси для конкретних проектів. При цьому весь процес гальмувався за рахунок брак робочої сили та технологій. В результаті в 1950 році було перевищено довоєнні показники промислового виробництва, проте ціна відбудови була дуже високою. Зниження реального рівня життя, тяжкі житлові і побутові умови були характерними для більшості населення»[6].

Якщо звертатися до більш сучасного досвіду, то необхідно розглянути війни в Югославії. Війна в Югославії, яка тривала з 1991 по 2001 роки, була складною серією збройних конфліктів, які розгорнулися після розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік та занепаду соціалістичного блоку в Європі. «Конфлікт почався в Словенії, поширився на Хорватію, де сербські етнічні меншини вимагали створення власної республіки під охороною Сербії. Хорватія оголосила свою незалежність, але сербські повстанці, підтримувані з Белграду, оголосили створення власної республіки - Республіки Сербської Країни. Це призвело до тривалих військових дій між Хорватією та Республікою

Сербської Країни, які тривали до 1995 року. У 1992 році в Боснії і Герцеговині, де живуть сербські, хорватські та боснійські етнічні групи, розпочався конфлікт між ними. Конфлікт був особливо кривавим і тривалим, призвівши до геноциду, злочинів проти людяності та масових депортацій. Війна в Боснії і Герцеговині тривала до 1995 року, коли було підписано мирний договір в Дайтоні, який призвів до створення двох етнічних республік - Сербської та Федерації Боснії і Герцеговини»[24]. В 1999 році, після того, як Сербія відмовилася від альтернативних мирних угод, «НАТО розпочала військову операцію на Балканах з метою захисту косовських албанців від сепаратистських настроїв сербської влади. Війна закінчилася перемогою НАТО, і після війни Косово було оголошено незалежним від Сербії. У підсумку, війна в Югославії спричинила смерть більше 140 тисяч людей, знищення багатьох міст та національних пам'яток, та поставила під загрозу міжнародний порядок і стабільність в Європі[42]. Вона стала найбільшим конфліктом в Європі після Другої світової війни та «привела до створення нових незалежних держав на Балканах»[42].

«Війни в Югославії 1990-х років призвели до «значних людських втрат і руйнувань, особливо під час війни в Боснії та Герцеговині. Після війни післявоєнна відбудова мала на меті зміцнення миру та безпеки та досягнення сталого соціально-економічного розвитку в зруйнованій війною країнах. Після закінчення війни в Югославії в 1995 та 1999 роках, країни-учасниці почали процес відбудови своєї інфраструктури та економіки, який був дуже складним та тривалим. Для цього в країнах здійснювалися інвестиції з боку інших країн та міжнародних організацій, які надавали фінансову та технічну допомогу. З 2000 по 2008 роки країни регіону загалом мали високий рівень зростання, завдяки ентузіазму інвесторів щодо ринків, що розвиваються, прямим іноземним інвестиціям у місцеві галузі та відновленню внутрішнього попиту. Міжнародні банки, зокрема з Австрії, Італії та Греції, перейшли на ринки регіону та до 2006 року домінували усюди, крім Словенії, сприяючи зростанню кредитування»[42].

Однак, «Процес відбудови був ускладнений проблемами політичного та етнічного розбрату в країнах, які виникли внаслідок війни. Боснії, Косово та Сербії було найважче оговтатися від спадщини конфлікту з різних причин. З 1995 року країни колишньої Югославії пережили значний перехід від системи централізованого планування до ринкової економіки, що не завершений у всіх країнах регіону, оскільки держава часто зберігає контроль над низкою великих підприємств, а структурна та адміністративна реформи все ще тривають. Певною мірою це пов'язано з широко поширеною прихильністю до титоїстської моделі, теоретично більш ліберальної форми комунізму, включаючи «самоуправління» на робочих місцях. Багато країн колишньої Югославії також обтяжені корупцією та кумівством, які утвердилися через воєнну наживу, і їх важко викоринити»[36].

У Боснії та Герцеговині було створено дві етнічні республіки, що забезпечувало права сербської та боснійської громадян, але також привело: «...до відокремлення ізольованих етнічних груп, що ускладнює соціальну та політичну стабільність. Змінилися економічні та політичні системи в країнах, що привело до переходу до ринкових економік та більш демократичних систем управління»[4].

Конкретно в випадку Боснії, де: «...на відновлення виділили близько 50 мільярдів доларів фінансової допомоги в різних видах, залучених в рамках низки міжнародних програм по відновленню, вийшло досягти лише часткового успіху. Пізніше експерти виявили кілька помилок, що сталися під час відновлення Боснії і Герцеговини: відсутність стратегії розвитку економіки, відсутність центру координації для програм реконструкції, дублювання зусиль різних донорів та недостатня комунікація між ними, та обмежений управлінський потенціал органів влади у самій Боснії та Герцеговині»[16].

Процес відбудови в країнах, що зазнали війни, триває до сьогодні і включає в себе не лише реконструкцію інфраструктури та економіки, але також підтримку соціальної та політичної стабільності, політичних реформ та захист прав людини. «Міграція зіграла певну роль у постконфліктній відбудові.

Близько 700 000 громадян колишньої Югославії втекли до Німеччини на початку 1990-х років, рятуючись від війни. Більшість югославських мігрантів у першій половині 1990-х років отримали тимчасовий правовий статус, який дозволяв їм залишатися та працювати. До 2000 року більшість югославських біженців були репатрійовані назад на батьківщину або на інші території розпущеної Югославії»[50].

Висновки до розділу 1

У даному розділі було проведено аналіз теоретичних аспектів відновлення територій після збройних конфліктів. У дослідженні теоретичних аспектів відновлення територій після збройних конфліктів було з'ясовано, що успіх відновлення залежить від багатьох чинників, одним з основних є наявність людських ресурсів. Саме люди реалізують програми з відновлення та відновлюють територію після збройних конфліктів, і наявність кваліфікованих кадрів в достатній кількості безпосередньо впливає на швидкість процесу відновлення. Також важливо пам'ятати про необхідність залучення фінансування процесу відновлення, як це було після Другої світової війни з започаткуванням плану Маршалла, або з залученням інвестицій в країни колишньої Югославії після закінчення військових дій.

Окреслено визначення терміну “відновлення територій” для подальшого користування. Для більш детального розуміння теми було проведено історичний огляд відновлення територій у Європі на прикладах другої світової та югославських війн, як найбільш масштабних збройних конфліктів новітнього часу на європейському континенті. Відповідно до отриманих результатів, можна стверджувати, що відновлення територій після збройних конфліктів є складним та довготривалим процесом, який вимагає не лише матеріальних, а й соціальних, економічних та політичних зусиль. Тому, відновлення територій після збройних конфліктів має бути здійснене з урахуванням всіх факторів, що впливають на цей процес для забезпечення миру та стабільності в регіоні.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ВІДНОВЛЕННЯ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Аналіз процесу відновлення територій європейських країн після збройних конфліктів.

Очевидно, що: «відновлення територій повною мірою ефективна виключно після закінчення військових дій та припинення чи призупинення збройного конфлікту. Для держави чи приватних осіб буде не вигідно вкладати кошти в територію, яка потенційно може бути зоною бойових дій та зруйнована, і кошти фактично будуть втрачені. Дана логіка обмежено діє в сфері відновлення критичної інфраструктури, діяльність якої має підтримувати держава, але в інших сферах вона працює. Після завершення конфлікту, відновлення має бути проведене в умовах стабільності та безпеки, щоб забезпечити успіх цього процесу. Тому основним фактором в процесі відбудови є безпековий фактор»[28].

Одним із викликів є підвищена загроза тероризму та збройного насильства в період після конфлікту. «Політична та економічна нестабільність, знищення соціальної інфраструктури, великі міграційні потоки та велика кількість зброї в руках цивільного населення можуть призвести до погіршення безпекової ситуації. Важливо забезпечувати безпеку шляхом демілітаризації, роззброєння та перевірки зброї в руках населення, забезпечення стабільності та правопорядку, розбудовою системи безпеки та правоохоронних органів»[25].

Крім того, у процесі відновлення територій після збройних конфліктів: «...важливо забезпечувати безпеку біженців та переселенців, що можуть потрапити стати жертвами насильства або переслідувань та дискримінації. Для цього можуть бути введені заходи, що спрямовані на покращення умов для їхнього переселення та інтеграції в новому середовищі та покращення їхньої фізичної та соціальної безпеки»[25]. Отже, безпековий фактор відіграє важливу

роль у процесі відновлення територій після збройних конфліктів і є необхідною умовою успіху відновлення територій.

Наступним фактором, який впливає на процес відновлення є масштаб руйнувань після збройних конфліктів. Масштаб руйнувань є одним з найбільш важливих факторів, які впливають на процес відновлення після збройного конфлікту. У разі, якщо війна призвела до значних руйнувань і знищень, процес відновлення може зайняти десятиліття та вимагати великих зусиль. Масштаб руйнувань впливає на процес відновлення на різних рівнях, включаючи економічний, соціальний та політичний. Значні руйнування можуть спричинити зниження економічної продуктивності, торгівлі та інвестицій, що може затягнути процес відновлення та спричинити подальшу економічну нестабільність. Крім того, значні руйнування можуть мати негативний вплив на соціальну сферу. Наприклад, «...втрата житла може призвести до зростання бездомності та зниження рівня життя. Також, знищення соціальної інфраструктури, такої як школи, медичні заклади та інші, можуть суттєво погіршити якість життя людей. Масштаб руйнувань може мати політичні наслідки. Нездатність до відновлення руйнівних наслідків може спричинити політичну нестабільність та конфлікти, що можуть погіршити вже складну ситуацію після війни. Для успішного відновлення після війни необхідно звернути увагу на руйнування на різних рівнях, та розробити стратегії відновлення як на рівні країни, так і на рівні окремих регіонів, щоб забезпечити комплексний підхід до відбудови населених пунктів та постраждалих від бойових дій територій»[22].

Важливим чинником, що впливає на швидкість та якість відновлення територій після збройних конфліктів є економічний фактор. Збройний конфлікт може суттєво пошкодити економіку країни та викликати значний зріст боргів держави. Економіка країни зазнає значних руйнувань, що призводить до зниження виробництва, зростання безробіття та загального зниження життєвого рівня населення. У таких умовах, держава повинна швидко відновлювати свою економіку та залучати інвестиції для відновлення зруйнованої інфраструктури

та соціальних служб. У більшості випадків, після закінчення конфлікту: «...необхідне значне вкладання коштів для відновлення економіки, відновлення підприємств та створення нових робочих місць. Фінансові ресурси для економічного відновлення можуть бути залучені з різних джерел, включаючи державний бюджет, міжнародні організації, донори, інвесторів та ін. Рівень фінансування може залежати від масштабу руйнувань, кількості людей, які потребують допомоги, рівня розвитку інфраструктури»[21].

Наприклад, після Другої світової війни та збройних конфліктів, європейські країни зазнали значних збитків від війни, які оцінювалися в десятки мільярдів доларів. Ці збитки включали в себе не тільки руйнування міст та інфраструктури, але й втрату людських життів, майна, а також зменшення виробництва та втрату ринків збуту. Для відновлення економіки було необхідно величезне фінансування з боку урядів та підприємств, що здійснювали відновлювальні роботи та забезпечували розвиток виробництва (див. табл.2.1.)

До того ж, «...ефективне використання фінансових ресурсів є дуже важливим, оскільки у разі недостатнього фінансування або неправильного використання коштів може спричинити затримки в процесі відновлення та погіршення життєвих умов населення. Ефективне використання фінансових ресурсів в процесі відновлення територій означає раціональне та ефективне використання коштів, щоб забезпечити максимальний ефект від відновлення територій. Це може включати в себе планування та пріоритизацію витрат, залучення місцевих громад до процесу планування та виконання проектів, забезпечення прозорості та відповідальності в управлінні фінансовими ресурсами, а також використання публічно-приватних партнерств для залучення додаткових ресурсів та експертизи. Ефективне використання фінансових ресурсів також може включати забезпечення сталого розвитку територій та зменшення негативного впливу на довкілля»[19].

Тому, успішне відновлення територій після збройних конфліктів потребує великої уваги до фінансових аспектів. Необхідно забезпечити достатній рівень

фінансування, ефективно використовувати кошти та контролювати їх витрати для досягнення ефективних результатів у відновленні після конфлікту.

Іншим вагомим фактором є політичний аспект. «Після закінчення конфлікту, політична ситуація на території може бути нестабільною, що може негативно позначитися на процесі відновлення. Нестабільність може бути спричинена конфліктом між різними політичними групами, суперництвом між державами, корупцією та низькою довірою до влади. Від політичної ситуації значною мірою залежить і обсяги міжнародної допомоги в післявоєнному відновленні. Політичні рішення також можуть сприяти залученню іноземних інвестицій та підтримці з боку міжнародних організацій, що також може сприяти ефективному відновленню. Це стосується як зовнішньополітичних відносин та вибудовування довіри в стосунках з державами та організаціями-інвесторами, так і вплив на безпосередньо суспільну думку в інших країнах та вибудовування позитивного образу країни як надійної держави, що заслуговує довіри та виділення фінансування на відновлення. Також правильна політика щодо розподілення обмежених коштів на відновлення між різними секторами може значно сприяти відновленню і поліпшенню економічної ситуації на території. В цьому контексті важливою є і політична воля влади до проведення реформ та змін, які можуть сприяти покращенню життя населення та відновленню економіки країни після збройного конфлікту. Прикладом цього може постати відновлення Іспанії після громадянської війни 1936-1939 року: перші повоєнні роки Франко взяв курс на вибудовування автаркії та максимально зменшив економічні зв'язки з світом. Через такі дії країна показувала дуже низькі темпи відновлення. Коли вже в 1958 році країна почала відкриватись міжнародній спільноті, Іспанія пережила економічний бум та остаточно відновилась після війни»[58].

Кореляція наслідків Другої світової війни та збройних конфліктів та обраними стратегіями, найважливішими рішеннями їх вирішення на прикладі деяких зарубіжних країн та корисний досвід для нашої країни наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. Відновлення країн після Другої світової війни та збройних конфліктів.

Країна	Найважливіші рішення	Наслідки війни	Корисне для України
Німеччина	Жорстка фінансова дисципліна й суперзбалансований бюджет.	<ul style="list-style-type: none"> • Розділення на 4 окупаційні зони; • близько 12 років шляху до економічного лідерства 	<ul style="list-style-type: none"> • Стабілізація валюти і сприйняття її стійкості як одного із головних прав людини – громадянина України; • ефективне планування видатків публічних коштів і жорстка фінансова дисципліна; • зменшення частки держави в економіці та податкова гнучкість; • інвестиції в науку та швидке впровадження вітчизняних інноваційних рішень; • перекваліфікація населення для роботи в перспективних сферах; • залучення міжнародних інвестицій; • заохочення експорту конкурентних товарів на відміну від довоєнного продажу.
Італія	Диференційований підхід у відновленні більш та менш постраждалих регіонів країни. Спеціальна політика для Півдня.	<ul style="list-style-type: none"> • Втрата третини національного багатства; • зруйновано 60% доріг, 40% залізниць, 20% підприємств; • після завершення війни за 5 років країна змогла вийти на довоєнний рівень виробництва. 	<ul style="list-style-type: none"> • Необхідність продовження інтеграції до Європейського Союзу за поглиблення співпраці із західноєвропейськими сусідами. • система стимулів та податкових пом'якшень для окремих регіонів, що в цілому складало б гнучку, але цілісну податкову систему країни.
Фінляндія	Політика розселення громадян з анексованих територій та облаштування їхнього	<ul style="list-style-type: none"> • 1948 рік – відновлено довоєнний рівень виробництва; • \$300 млн репарацій 	<ul style="list-style-type: none"> • Орієнтація на власні сили; • інвестиції у розвиток освіти, науки та

	господарства.	Радянському Союзу товарами;	соціального забезпечення; • несприйняття в суспільстві корупції.
Франція	Пріоритезація відбудови за галузями промисловості на основі індикативних показників.	<ul style="list-style-type: none"> Обсяг промислового виробництва скоротився у 2,5 рази порівняно з довоєнним виведено з ладу $\frac{2}{3}$ залізничних колій, 80% потужностей нафтопереробної промисловості; відновлення ключових секторів виробництва тривало до 1952 року, інших галузей – до початку 1960-х рр. 	<ul style="list-style-type: none"> Відновлення та прискорення економічного зростання завдяки концентрованість спільних зусиль стейкхолдерів; фінансування заходів відновлення задля мінімізації боргового навантаження країни.
Польща	Ефективне використання всіх доступних переваг від вступу в ЄС.	<ul style="list-style-type: none"> Загибло понад 6 млн осіб; втрата 38% національного багатства; близько \$886 млрд матеріальних втрат. 	<ul style="list-style-type: none"> Високий рівень освіти, який позитивно впливає на економіку; євроінтеграція та якісне та прозоре використання коштів ЄС; створення механізмів, які б унеможливили зловживання коштами від іноземних партнерів.
Велика Британія	Розумна забудова зруйнованої столиці та унормована політика будівництва нових міст.	<ul style="list-style-type: none"> Жертвами війни стали близько 384 000 військовослужбовців та близько 70 000 мирних жителів; понад 1 млн будівель зруйновані або пошкоджені; втрата 30% національного багатства; відновлення завершилося через 5-7 років. 	<ul style="list-style-type: none"> Розробка ефективних політик та реформ.
Країни Балтії	Мала та велика приватизація, лібералізація економіки, дерегуляція для бізнесу, проста податкова система, адміністрування різних	<ul style="list-style-type: none"> Литва – загибло 25 000 військових та 300 000 цивільних осіб. Знадобилося близько 20 років, аби відновити 	<ul style="list-style-type: none"> Приватизація; проведення жорсткої монетарної політики; реформування податкової системи;

	процесів завдяки діджиталізації.	основні галузі виробництва. • Латвія – загинуло 100 000 військових та 300 000 цивільних осіб. Країна дійшла до економічного відновлення та росту після відновлення незалежності. • Естонія – загинуло 30 000 військових та 50 000 цивільних осіб. Рівня довоєнного життя вдалося досягнути лише в 1960-х рр.	• адміністрування та проведення процесу відбудови завдяки можливостям діджиталізації; • зменшення частки держави в економіці.
Японія	План "Доджа", нова Конституція, демілітаризація військової промисловості, земельні реформи, демократизація праці, ліквідація дзайбацу.	• Втрата понад 25% національного багатства; • близько 20 років шляху до економічного дива.	• Ставка на високотехнологічні процеси та реформування освіти; • післявоєнний досвід у сфері оподаткування.
Хорватія	Війна за незалежність (1991-1995 рр.)	• Велика кількість біженців і переміщених осіб, руйнування інфраструктури, соціально-економічні наслідки; • країна змогла досягти своїх ключових зовнішньополітичних цілей – стала членом НАТО та ЄС.	• Аналіз та увага до процесу реінтеграції ветеранів; • особлива увага до економіки країни саме в період воєнних дій; • питання протидії внутрішньому розколу суспільства на ґрунті дискримінації.

Узагальнено автором за матеріалами [29].

Отже, не завжди стратегії відбудови в інших країнах релевантні для України. Проте досвід відновлення зарубіжних країн після війни та збройних конфліктів необхідно вивчати, аби уникати їх у процесі реконструкції нашої країни після закінчення війни.

2.2. Український досвід відновлення підчас війни та напрями постконфліктного відновлення.

оточна ситуація в Україні визначається дуалізмом, де на одному полюсі спостерігаються деструктивні процеси, породжені військовими діями, а на іншому полюсі відкриваються можливості, що раніше були розглянуті лише як потенційні перспективи розвитку.

Пріоритети сталого соціально-економічного розвитку після воєнних дій:

- забезпечення комфортного та сприятливого середовища для малого та середнього бізнесу, включаючи податкові та адміністративні умови;
- прискорення цифровізації та впровадження реформ у сферах безпеки, судової системи, боротьби з корупцією та інших.

За словами Президента України: «...це передбачає не лише великий обсяг роботи, а й переосмислення того, як країна розвиватиметься в майбутньому. Він акцентував увагу на галузях, які можуть стати основою для зростання після конфлікту, та необхідності збільшити рівень переробки в Україні, уникнувши попередньої залежності від сировини. Для розвитку країни важливіше не лише фінансові ресурси, а й ідеї та людський потенціал»[42].

Глобалізація стає важливим напрямком розвитку світової економіки, обумовлена інформатизацією, яка в значній мірі підвищує і збагачує потенціал економічного зростання в усіх країнах світу. Перехід до інформаційного суспільства відкрив для України різноманітні технологічні можливості для економічного розвитку, які вона використовує для визначення та обґрунтування пріоритетів у своєму економічному зростанні, включаючи поточні та стратегічні плани діяльності з метою стати країною інновацій та інформаційного розвитку для досягнення сталого процвітання.

В останні роки в країні відбулося значне поліпшення ситуації. «На довгострокову перспективу були розроблені різноманітні стратегії, програми та плани їх впровадження»[32], проведені прогнози і розроблені сценарії розвитку національної економіки [19; 37; 43; 47; 56]. Спрямування на нове економічне

зростання та розвиток країни до 2030 року визначені в Національній економічній стратегії[33]. «Україна має значний потенціал завдяки природним ресурсам, географічному положенню та якості людського капіталу»[33]. Цифрова трансформація була визначена як «основний інструмент для досягнення стратегічної мети – збільшення ВВП до 1 трлн доларів США до 2030 року»[44].

У зв'язку з війною в Україні умови для соціально-економічного зростання значно погіршилися, вимагаючи виборів нових напрямків розвитку. В даному контексті, обрані стратегічні напрями розвитку галузей економіки та їх пріоритети потребують перегляду очікуваних результатів, взаємозв'язку та впровадження нових механізмів управління.

На думку О. Бородіної та В. Ляшенко: «...поточна ситуація відзначається наявністю різних зовнішніх та внутрішніх викликів. Зовнішні виклики включають наступні аспекти: воєнний конфлікт в Україні може внести зміни на міжнародних ринках продовольства та енергетики, а подовження конфлікту може спричинити значне підвищення цін на металургійну продукцію, продовольство та енергетику. Внутрішні виклики охоплюють: розриви в ланцюгах доданої вартості та поставок, втрати робочої сили через участь в обороні країни та примусову міграцію, а також появу серйозних проблем з логістикою»[5, с. 123].

Економічні збитки, завдані військовою агресією, мають значний обсяг, і їх можна виміряти кількісно. На даний момент, ВВП України практично повністю залежить від ситуації на фронті. Згідно з висновками журналу FORBES, «лише за перший місяць війни українська економіка втратила понад 50% середньорічного ВВП, приблизно 30% підприємств повністю припинили свою діяльність та 45% підприємств значно зменшили обсяг виробництва»[29].

Світовий банк, оцінюючи ситуацію за 2022 відзначив: «серйозний спад рівня ВВП в Україні на 29,1%»[77].

Згідно з аналізом проведеним Київською школою економіки (KSE Institute): «...наразі фінансова потреба на відбудову України складає майже 486

мільярдів доларів. 15 мільярдів доларів з цієї суми потрібно витратити на «швидке відновлення»[20].

Завдяки унікальним геополітичним, економічним та соціальним обставинам, важливої ролі України на світових ринках, таких як продовольство, енергетика, металургія та інше, важливо відзначити, що Україна повинна брати активну участь у підготовці та реалізації міжнародних заходів з відновлення економіки. Саме Україна повинна висувати власні конструктивні підходи до подальшого розвитку, враховуючи як світовий досвід, так і потенційні ризики.

Стосовно інституціонального впровадження стратегії відновлення української економіки після війни, передбачається «створення двох ключових органів: Національної Ради з Відновлення України від Наслідків Війни» [34] та Міжнародної Агенції з Відновлення України. Останню порівнюють із Economic Cooperation Administration (ECA), яка сприяла реалізації Маршаллівського плану для Європи. Передбачається, що дана Агенція буде афілійована з Європейським Союзом, зберігаючи при цьому автономію у процесі прийняття рішень. Крім того, їй буде надано статус дорадчо-консультативного органу та планується співпраця з Національною Радою з Відновлення України.

Україна має власне бачення комплексного плану повоєнного відновлення національної економіки, спрямованого на нові технологічні принципи та довгострокове процвітання. Цей План аналогічний «плану Дауеса» [11] та «плану Маршалла» [60] і має включати конкретні етапи і дії. Реалізація такого Плану вимагає певної організаційної структури, що забезпечує широку участь європейських та зарубіжних інститутів, компаній та організацій у вирішенні складних завдань структурної перебудови на національному, регіональному та місцевому рівнях. Для розробки концепції Плану та його фундаментальних засад, за аналогією з повоєнною Францією, потрібні найкращі та найбільш кваліфіковані фахівці – науковці, підприємці, промисловці, освітяни, представники інноваційних структур, громадські організації та органи влади, що користуються довірою громадськості на засадах рівноправності.

При розробці та затвердженні ключових позицій Плану важливо мінімізувати бюрократичні перепони, спростити координаційні та затверджувальні процедури та забезпечити підзвітність куратора Плану напряду перед прем'єр-міністром України. План має стати основою національної політики та трансформаційною програмою країни, а всі інші стратегії та документи повинні бути узгоджені з Планом та націлені на його реалізацію. План повинен надати цілісне бачення післявоєнної ситуації в країні, визначити першочергові завдання, виділити пріоритетні види діяльності або їх групи, які здатні реанімувати економіку та забезпечити стійке довгострокове економічне зростання. За прикладом Франції, для кожної з цих сфер діяльності необхідно розробити програми модернізації з уточненням завдань для конкретних проєктів. Для фінансування робіт в рамках програм повинен бути створений національний Фонд відбудови, реконструкції та розвитку.

Таким чином, основними цілями Плану є:

- створення середовища для розвитку конкурентоспроможних виробництв та сприяння реалізації потенціалу людського капіталу в країні;
- модернізація державних активів для їхнього інтегрування у європейські виробничі ланцюги;
- створення умов для приваблення приватних інвестицій у розвиток високотехнологічного виробництва в Україні.

В рамках вже згаданого Плану передбачено наступні напрями розвитку:

- розширення високотехнологічних галузей, зокрема, включення українських виробничих потужностей в виробничі ланцюги ЄС після їх модернізації та вбудовування високотехнологічних виробництв.
- співпраця у галузях: авіаційна (спільне виробництво важких транспортних літаків), космічна (виробництво штучних супутників та ракет), ОПК (спільне виробництво військової техніки за стандартами НАТО);
- створення повного виробничого циклу в атомній енергетиці та розвиток інших високотехнологічних кластерів у співпраці з іноземними партнерами;

- модернізація енергетики на рівнях муніципальному та національному, включаючи комунальну енергетику та використання нетрадиційних видів палива;
- оновлення інфраструктури на рівнях центральному, регіональному та місцевому, включаючи залучення фінансових ресурсів для відновлення транспортної та енергетичної інфраструктури;
- розвиток агропромислового комплексу за допомогою передачі масивів землі європейським аграрним компаніям та залучення цільового фінансування для покращення якості продукції та розширення виробництва;
- впровадження співробітництва закладів вищої освіти України з європейськими освітніми та дослідними установами для розвитку людського капіталу;
- створення моделі державно-приватного партнерства для розвитку енергетики та інфраструктурних проєктів, а також випуск цільових облігацій для підвищення якості с/г продукції та впровадження необхідного обладнання.

Зазначені напрями відіграють ключову роль у впровадженні економічної інтеграції України до ЄС, а також сприятимуть економічному відновленню, росту та підтриманню суверенітету країни.

Враховуючи приклади міжнародної допомоги, наданої повоєнній Європі та країнам Азії після періоду деколонізації та конфліктів, ми вважаємо доцільним застосувати наступні принципи впровадження програм міжнародної допомоги, які можуть бути ефективними для повоєнного відновлення економіки України (див. Таблицю 2.2.).

Таблиця 2.2. Принципи впровадження програм міжнародної допомоги для повоєнного відновлення економіки України

Джерела надання допомоги	комплексна багатостороння міжнародна допомога від країн-партнерів, зокрема США, ЄС та Великобританії.
Умови надання допомоги	виконання антиолігархічних законів, боротьба з корупцією, реформування правоохоронного

	сектору
Підхід до розвитку	фокус на створенні можливостей в усіх сферах розвитку економіки та суспільства, докорінна трансформація для швидкого та якісного нового розвитку
Спільно скоординовані зусилля	координація спільних дій Національної ради з відновлення України та відповідних міжнародних структур
Участь стейкхолдерів	залучення міжнародних експертів, українських науковців, фінансових та бізнес-кіл, представників безпекових та правових структур
Перспективи модернізації, взаємна вигода	перетворення України на сучасну країну з оновленою промисловою інфраструктурою, інноваційним потенціалом, інвестиційною привабливістю, мега-індустріальним парком та логістичним хабом для Європи
Ризики для України	забезпечення антикорупційних заходів, реальний контроль за цільовим використанням ресурсів та коштів, прозорість державних закупівель, підзвітність та податкова дисципліна

Джерело: складено автором.

Основні напрямки відновлення економіки України, враховуючи міжнародний досвід, включають:

- забезпечення безпекової бази;
- реалізація програм гуманітарної допомоги та соціальної підтримки;
- здійснення макрофінансової стабілізації;
- оновлення та відбудова інфраструктури;
- впровадження програми декарбонізації та «зеленого переходу» для досягнення енергетичної незалежності;
- інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості та створення зони вільної торгівлі;
- проведення процесів націоналізації, модернізації та приватизації.

Розглянемо їх більш детально.

Повоєнне відновлення базується на *безпековому фундаменті*, що передбачає інтеграцію регіональних цивільних органів управління, основних

інфраструктурних споруд (таких як аеропорти, залізниці, транспортні магістралі, соціальні структури) та військових структур (включаючи військові центри та бази). Цей вид інтеграції: «...сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості, оскільки зможе підтвердити надійність даної безпекової основи»[4].

В той же час, не заважаючи на складну ситуацію важливим є той факт, що в Україні є значний потенціал природних ресурсів та інтелектуальних резервів, які, взаємодіючи, можуть сприяти швидкому відновленню економіки, враховуючи нові реалії розвитку країни. В даний момент Україна має унікальну можливість провести корінну трансформацію держави на всіх рівнях, і цей шанс повинен бути використаний належним чином, з ефективним застосуванням закордонного досвіду для великомасштабних післявоєнних перетворень. Зважаючи на високу вартість, яку заплатила держава, цей шанс має бути використаний найкращим способом.

Висновки до розділу 2

Процес відновлення територій після збройних конфліктів в європейських країнах є складним та вимагає комплексного підходу. Аналіз факторів, що впливають на процес відновлення, вказує на значення економічних, соціальних, політичних та культурних аспектів. Інструменти відновлення, такі як фінансова допомога, проекти реконструкцій, міжнародна підтримка, політичні реформи та перехідне правосуддя є ключовими в процесі післявоєнної відбудови та грають важливу роль у досягненні успішних результатів. Порівняльний аналіз відновлення територій у різних країнах Європи свідчить про індивідуальні особливості та специфіку кожного процесу. Було розглянуто аспекти відновлення Іспанії після громадянської війни, виділені фактори, що обумовили тривалість цього процесу для країни. Також проаналізовано ключові риси відновлення країн західного та соціалістичного таборів після Другої світової війни. В контексті сучасних конфліктів в Європі було досліджено країни колишньої Югославії, такі як Боснія і Герцеговина, та Хорватія, що стикалися з

важкими викликами, але завдяки міжнародній допомозі та зусиллям національних урядів вони змогли досягти певних успіхів у відновленні своїх територій.

Відновлення територій після збройних конфліктів в Україні вимагає значних зусиль та координації різних зацікавлених сторін. Це показує необхідність тривалого фінансового забезпечення, ефективного управління проектами, соціальної та економічної інклюзії, а також залучення міжнародного співтовариства для підтримки та сприяння відновленню після конфліктів, і що найважливіше, потребує готовності проводити реформи та зміни всередині країни та надавати громадянам більше прав та свобод, зокрема в економічній сфері.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО НАПРЯМІВ ВІДНОВЛЕННЯ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ

3.1. Вдосконалення підходів до постконфліктного відновлення територій.

У процесі відновлення територій після збройних конфліктів важливим завданням є пошук нових і удосконалення існуючих підходів, які сприятимуть швидкому та сталому відновленню постраждалих регіонів. Результативність та ефективність процесу відновлення визначаються не тільки фінансовими ресурсами та технічними можливостями, але й правильними стратегіями, інструментами та підходами, що використовуються. У цьому підрозділі будуть розглянуті пропозиції щодо вдосконалення підходів до відновлення територій з урахуванням багаторічного досвіду та накопичених знань. Метою цих пропозицій є забезпечення більш ефективного, сталого та збалансованого відновлення, яке враховує потреби людей, природи та культурного спадку.

Пост-конфліктна ситуація в країнах є складною і потребує швидких та дієвих рішень, оскільки найбільш нагальною задачею є швидка оцінка гуманітарних потреб та надання допомоги у порятунку життів постраждалих в якомога коротші терміни. Крім того, країні необхідно детально оцінити збитки і руйнування, спричинені конфліктом, та розробити стратегічний план всебічного відновлення, який потенційно відновить країну чи регіон на шляху його сталого розвитку. Це величезне завдання для будь-якої країни, і для його реалізації потрібна підтримка як національних так і міжнародних організацій, основні з яких можуть бути Група Світового банку, Європейський Союз, Група розвитку ООН та Міжнародний Валютний Фонд.

«Оцінка збитків - це процес визначення характеру та масштабу втрат, страждань або шкоди для спільноти, що виникає внаслідок природних,

випадкових або людських катастроф»[32]. Оцінки завданих збитків можуть варіюватися від швидкої оцінки невідкладних потреб до найбільш детальної оцінки потреб у довгостроковому відновленні та зменшенні ризиків. В загальному, оцінка збитків надає ситуаційну обізнаність та критичну інформацію про: тип, обсяг і тяжкість події; вплив на людей та спільноти; додаткові потреби у ресурсах; екстрену інформацію для громадськості; потенційні майбутні проекти з мінімізації повторних загроз. При цьому оцінка завданої шкоди має надавати інформацію щодо: кількості переселених осіб, які потребують житла; кількості осіб у притулках; загальної кількості постраждалих осіб; кількості підтверджених смертей та кількості й ступеню втрат у будівлях та фінансову вартість збитків на приватну власність. В свою чергу, втрати у будівлях можна оцінити в 4 категорії для подальших дій:

1. Знищено: повна втрата, постійно непридатний для проживання
2. Значні пошкодження: непридатний для проживання, потребує значних ремонтних робіт, які займуть більше 30 днів для завершення
3. Пошкоджений: непридатний для проживання, ремонт може бути завершений протягом менше 30 днів
4. Незначні пошкодження: без пошкоджень у структурі будівлі, придатна для проживання без ремонту.

Оцінка завданої шкоди завжди підтримується конкретною методологією, яка дає зрозуміння зацікавленим сторонам під час планування фази відновлення. Можна запропонувати наступний метод до оцінки шкоди, що складається з 3 кроків.

Перший крок у проведенні дослідження оцінки збитків - визначення пріоритетних економічних секторів країни. Пріоритетні сектори можуть варіюватися залежно від країни на основі таких умов, як населення, фактори виробництва (праця, капітал, сировина та ринок для управлінських або підприємницьких ресурсів), виробничі можливості, експорт, імпорт, внесок до ВВП і т.д. Однак є деякі економічні сектори, які в основному загальні для всього світу і були невід'ємною частиною досліджень оцінки збитків,

проведених для країн, постраждалих від війни в минулому. Важливими є сектори інфраструктури, освіти, будівництва, охорони здоров'я, енергетики, сільського господарства та торгівлі.

Другий крок - оцінка збитків і втрат у визначених пріоритетних економічних секторах. Втрати враховують зміни в економічних потоках до секторів через війну, які відбуваються до повного економічного відновлення та реконструкції.

Третій крок передбачає оцінку як збитків, так і втрат, а також якісних впливів. Встановлюються потреби у відновленні для кожного сектору, що включає вартість реконструкції зруйнованих активів. Потім послідовно визначаються пріоритетні втручання у кожному секторі, включаючи надання послуг, поліпшені технічні характеристики та заходи з мінімізації ризиків.

Дані оцінки далі трансформуються в категорії, якими можуть бути розмір збитків у основних галузях промисловості, приблизний час до досягнення рівня ВВП до воєнного періоду, пріоритетизація зусиль щодо відновлення, збільшення рівня продуктивності країни, розмір пошкоджень інфраструктури.

Цей метод дозволяє систематизувати процес оцінки та планування відновлення територій, надаючи чіткі кроки та напрямки дій. Він забезпечує комплексний підхід до відновлення, враховуючи не тільки економічні аспекти, але й соціальні та якісні впливи. Такий підхід сприяє ефективному використанню ресурсів, плануванню пріоритетних втручань та досягненню сталого та збалансованого розвитку після збройних конфліктів. Отже, запровадження даного методу оцінки шкоди після збройних конфліктів може сприяти швидкому та успішному відновленню постраждалих територій, забезпечуючи ефективність, зручність та системність у відновлювальних заходах.

Традиційно: «...збір інформації та оцінка пошкоджень відбувається шляхом оцінки збитків спеціальними органами безпосередньо на території, проте з розвитком технологій також використовується оцінка з супутникових знімків, і все більше збір даних на залежить саме від знімків, які підтримуються

аналітикою соціальних мереж та перевітками на місці»[30]. Однак зображення зазвичай не містить деталей, оскільки обмежується тим, що з'являється на знімках. Крім того, проблеми безпеки на місцевості також ускладнюють взаємодію команди зі збору даних з представниками уряду, що призводить до значних затримок у зборі даних.

Можна розглянути приклад оцінки збитків в Косово, які були: «...завдані в ході війн в Югославії. Європейська Комісія звернулася за допомогою до Міжнародної Менеджмент Групи (ММГ) для початку широкомасштабного оцінювання завданої шкоди в Косово. Оцінювання проводилося по всій території Косово. Протягом першої фази оцінювання чотири команди оцінювання ММГ відвідали 14 муніципалітетів у автомобілях з повним приводом і зафіксували видимі пошкодження інфраструктури та житлових будинків у формі звіту для майбутнього використання. Таким чином, використовувався традиційний підхід до оцінки»[64].

Окрім даних методів, можна запропонувати наступні підходи: Документальний аналіз: Аналіз документів, звітів та статистичних даних, що стосуються збройного конфлікту та його наслідків. Це можуть бути офіційні звіти уряду, звіти міжнародних організацій, дані про втрати людей та майна, статистика збройних сил, економічні дані тощо. Документи можуть містити інформацію про пошкодження, втрати та вплив на різні сектори економіки, що дадуть можливість порівняти масштаби шкоди для окремих специфічних галузей.

Іншим методом оцінки може бути експертна оцінка – залучення експертів з різних галузей, таких як інженери, архітектори, економісти, соціологи тощо, для проведення оцінки збитків. Експерти можуть використовувати свої знання та досвід, щоб оцінити пошкодження та втрати у різних сферах, а також враховувати потенційні наслідки для економіки, соціального розвитку та інфраструктури. Це дасть змогу зробити більш точну оцінку збитків, ніж якби це була група не фахівців.

Також можна запропонувати оцінку нематеріальної шкоди через опитування та інтерв'ювання. Збір інформації від місцевого населення, свідків та постраждалих через опитування та інтерв'ю може дати додаткову інформацію про втрати, пошкодження, потреби та вплив конфлікту на місцеве населення, зокрема можна оцінити моральну шкоду та психологічний вплив на населення. Також це може допомогти з'ясувати соціальні наслідки, потреби та пріоритети в процесі відновлення.

Комбінація різних методів збору інформації і підходів до оцінки збитків на територіях дозволить отримати більш повне, точне та об'єктивне уявлення про економічні та соціальні наслідки збройних конфліктів і сприятиме розробці ефективних стратегій відновлення.

Створення Реєстру збитків для України є значним міжнародним зусиллям і першим кроком до створення механізму, який забезпечить справедливість та компенсацію для України та її народу.

Що таке Реєстр і що він робить?

Реєстр збитків, завданих агресією російської федерації проти України (або Реєстр збитків для України, RD4U) є системою обліку заяв фізичних, юридичних осіб та держави Україна про відшкодування збитків, втрат та шкоди, заподіяних агресією російської федерації проти України. У Реєстрі також зберігатимуться докази, якими будуть обґрунтовані ці вимоги.

Завданням Реєстру є приймання та опрацювання заяв і пов'язаних з ними доказів. Це включає в себе категоризацію, класифікацію та систематизацію цих заяв на основі певних критеріїв. Рада Реєстру оцінює заяви та визначає їхню прийнятність. Прийнятні заяви вносяться до Реєстру для подальшого їх розгляду та оцінки.

Для того, щоб заяви були внесені до Реєстру, вони повинні стосуватися збитків, втрат або шкоди, які:

- були завдані 24 лютого 2022 року або пізніше;
- були завдані на території України, в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи територіальні води;

- були спричинені міжнародно-протиправними діями російської федерації в Україні або проти України.

Важливо розуміти, що Реєстр не є судом, трибуналом, компенсаційною комісією або компенсаційним фондом. Він не розглядатиме заяви, що надходять до нього, по суті, не оцінюватиме їхню вартість і не призначатиме жодних виплат. Ці функції виконуватиме міжнародний компенсаційний механізм, який буде створено в майбутньому. Реєстр є лише першим кроком на шляху до такого механізму. Роботу над створенням компенсаційного механізму вже розпочато, і мандат Реєстру включає в себе сприяння цій роботі.

Після створення компенсаційного механізму робота Реєстру продовжиться в рамках нової структури, і всі внесені до нього заяви та докази будуть передані до неї.

Яка правова основа Реєстру?

Реєстр було створено під егідою Ради Європи Резолюцією CM/Res(2023)3, якою було укладено Розширену часткову угоду про Реєстр збитків, завданих агресією Російської федерації проти України. Цією ж Резолюцією було затверджено Статут Реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України, який визначає мандат Реєстру, його функції, структуру управління та порядок участі в ньому. Про створення Реєстру було оголошено на IV Саміті глав держав та урядів Ради Європи, що відбувся у Рейк'явіку 16-17 травня 2023 року.

Реєстр було створено у відповідь на Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 *“Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв’язку з агресією проти України”* від 14 листопада 2022 року, в якій Генеральна Асамблея визнала, що росія має бути притягнута до відповідальності за порушення міжнародного права в Україні, в тому числі шляхом виплати репарацій. Резолюцією також визнано необхідність створення міжнародного репараційного механізму та рекомендовано в якості першого кроку створити міжнародний реєстр збитків.

Планується, що Реєстр буде відкритий для подання заяв у квітні 2024 року. Точна дата буде оголошена незабаром.

Спочатку процес подачі заяв буде відкрито для однієї категорії заяв, а саме щодо пошкодженого та знищеного житлового нерухомого майна. Таке рішення зумовлене міркуваннями ефективності та швидкості розробки цифрової платформи Реєстру, оскільки ця категорія є найбільш підготовленою з точки зору наявних доказів у необхідній електронній формі. Початок подання заяв щодо цієї категорії збитків також значно полегшить підготовку процесу подання заяв у інших, більш складних категоріях.

Заяви щодо інших категорій збитків будуть впроваджені та відкриті для подання заяв найближчим часом.

Які заяви можна подавати?

Мандат Реєстру є широким. Він включає в себе заяви про відшкодування як матеріальної, так і нематеріальної шкоди, заподіяної фізичним, юридичним особам та державі Україна. Хоча категорії збитків, щодо яких можуть бути подані заяви ще остаточно не визначені, Рада Реєстру прийняла рішення, що ці категорії, як очікується, включатимуть заяви, пов'язані з

- втратою життя, катуваннями та сексуальним насильством, а також тілесними ушкодженнями;
- вимушеним переміщенням та примусовим переселенням осіб;
- втратою майна та доходів, а також з іншими видами економічних втрат;
- пошкодженням критичної інфраструктури та інших державних об'єктів;
- пошкодженням об'єктів історичної та культурної спадщини;
- шкодою навколишньому середовищу; та
- іншими категоріями, визначеними Радою.

У будь-якому випадку, незалежно від категорії збитків, заяви повинні стосуватися збитків, втрат чи шкоди, яка:

- була заподіяна 24 лютого 2022 року або пізніше;
- була завдана на території України, в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи територіальні води;

- була спричинена міжнародно-протиправними діями російської федерації в Україні або проти України.

Яким категоріям заяв буде надано пріоритет?

Рада заявила про свій намір невідкладно зайнятися зібранням та внесенням до Реєстру заяв від осіб, які найбільше постраждали від війни, а також заяв, пов'язаних з об'єктами критичної інфраструктури України. Водночас, триває робота над іншими категоріями заяв, які можуть бути подані українськими органами влади, бізнесом та іншими юридичними особами.

Скільки очікується заяв?

Реєстр очікує щонайменше 6-8 мільйонів заяв, можливо, до 10 мільйонів. Це, безумовно, буде одним із найбільших серед усіх подібних компенсаційних механізмів. Організація та діяльність Реєстру побудовані з урахуванням практичної потреби в управлінні такою великою кількістю заяв і величезним обсягом доказів.

Коли заявники можуть розраховувати на компенсацію?

Важливо розуміти, що Реєстр не є судом, трибуналом, компенсаційною комісією або компенсаційним фондом. Він не розглядає отримані заяви по суті, не оцінює їхню вартість і не призначає жодних виплат.

Це будуть функції майбутнього міжнародного компенсаційного механізму, який ще належить створити. Реєстр є лише першим кроком на шляху до такого механізму. Робота над створенням компенсаційного механізму вже розпочалася, і мандат Реєстру включає в себе сприяння роботі зі створення цього механізму.

Після створення компенсаційного механізму робота Реєстру продовжиться в рамках цієї нової структури, і всі внесені заяви та докази будуть передані до неї.

Подаючи свої заяви, заявники повинні розуміти і прийняти той факт, що створення компенсаційного механізму займе певний час, а оскільки це складний багатосторонній процес, то неможливо прогнозувати його строки. Реєстр регулярно інформуватиме про хід цієї роботи.

Які держави/міжнародні організації є членами Реєстру?

Станом на сьогодні до Реєстру приєдналися 43 держави та Європейський Союз. Серед них 40 приєдналися як Учасники, та 4 – як Асоційовані члени.

Учасники Реєстру мають повні права члена, включаючи право голосу на Конференції учасників, і зобов'язуються робити щорічні внески до бюджету Реєстру.

Асоційовані члени не зобов'язані робити щорічні внески. Вони не мають права голосу на Конференції Учасників, але можуть брати участь в її роботі, робити письмові та усні заяви, а також отримувати всю інформацію про роботу Реєстру. Асоційовані члени заохочуються робити добровільні внески до бюджету Реєстру. Якщо Асоційований член робить внесок, еквівалентний за розміром встановленому для Учасника внеску, він має повне право голосу на відповідний фінансовий рік.

Членство в Реєстрі відкрите як для держав-членів Ради Європи, так і для держав, що не є її членами.

Будь-яка держава, яка проголосувала за Резолюцію Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй A/RES/ES-11/5 "Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України" від 14 листопада 2022 року, може стати Учасником або Асоційованим членом, повідомивши Генерального секретаря Ради Європи про свій намір приєднатися листом або вербальною нотою. Інші держави також можуть приєднатися до Реєстру за умови схвалення Конференцією Учасників.

Яка структура Реєстру?

Керівними органами реєстру є Конференція Учасників, Рада та Секретаріат, роботу якого очолює Виконавчий Директор.

Конференція Учасників (Конференція), керівний орган, де представлений кожен Учасник та Асоційований член Реєстру, є вищим керівним органом Реєстру. Вона несе загальну відповідальність за реалізацію мандату Реєстру. Конференція відповідає за заповнення ключових посад у Реєстрі шляхом призначення членів Ради та визначення Виконавчого Директора. Вона

затверджує правила і положення Реєстру, запропоновані Радою, та приймає щорічний бюджет Реєстру.

У 2023 році Конференція збиралася тричі і проведе своє четверте засідання в Гаазі 2 квітня 2024 року.

Рада несе загальну відповідальність за реалізацію функцій Реєстру. Рада, що складається з семи експертів у галузі міжнародного права, воєнних збитків і заяв, обліку та оцінки збитків, розробляє правила і положення, що регулюють роботу Реєстру, і впроваджує їх після схвалення Конференцією. Рада також має вищі повноваження у визначенні прийнятності заяв для внесення їх до Реєстру. Рада щоквартально звітує перед Конференцією про кількість отриманих заяв та кількість заяв, що відповідають критеріям прийнятності та внесені до Реєстру, відповідні категорії та загальну суму заявленої компенсації (якщо це можливо).

Члени Ради є незалежними, працюють в особистій якості і не є представниками жодного Учасника або Асоційованого члена.

Сім членів Ради були призначені на третьому засіданні Конференції учасників 16 листопада 2023 року: пан Роберт Спано (голова), пані К'яра Джорджетті (заступник голови), пан Вейо Хейсканен, пані Юлія Кирпа, пані Олександра Менжиковська, пані Люсі Рід, пан Норберт Вюлер. Рада проводить особисті засідання щоквартально зустрічі щоквартально та зустрічатиметься віртуально у проміжках між ними.

Виконавчий директор Реєстру, пан Маркіян Ключковський, був призначений 1 липня 2023 року після того, як його кандидатуру на цю посаду було визначено на першому засіданні Конференції. Його ключові функції полягають в організації прийому заяв, їх обробку та передачу Раді для прийняття рішень разом з рекомендаціями, а також координації з національними та міжнародними органами, включаючи Уряд України, з різних питань, пов'язаних з роботою Реєстру.

Він також відповідає за нагляд та адміністрування роботи Секретаріату Реєстру, а разом з Секретаріатом – за підтримку роботи Ради та Конференції.

Штаб-квартира Реєстру знаходиться в Гаазі, Нідерланди. Реєстр також матиме офіс в Києві, завданням якого буде координація з Урядом України та сприяння інформаційно-консультаційній роботі та комунікації з потенційними заявниками та широкою громадськістю в Україні.

Як фінансується Реєстр?

Бюджет Реєстру формується за рахунок внесків його Учасників та Асоційованих членів. Інвестиційні витрати, пов'язані із запуском Реєстру, розробкою та створенням його ключових систем і засобів, покриваються за рахунок добровільних внесків Нідерландів та Європейського Союзу.

Отже, важливим елементом відновлення постконфліктних територій є забезпечення стійкості та довготривалості рішень, що впроваджуються під час відновлення. Основними аспектами цього підходу є розвиток економіки, забезпечення доступу до основних послуг і інфраструктури, створення робочих місць та соціальне включення.

3.2. Використання досвіду зарубіжних країн для відновлення України

Проведене дослідження зарубіжної практики відновлення після війни продемонструвало, що післявоєнне відновлення у різних країнах відбувалося по різному та з використанням різних підходів.

Це пояснюється тим, що будь-який підхід або механізм може бути ефективним лише тоді, коли він враховує специфіку тієї чи іншої країни, її стартові умови, інституційну спроможність, традиції та настрої суспільства.

Між тим, існують і певні схожі характеристики та фактори організації процесу післявоєнного відновлення, які були притаманні майже всім країнам та містам, досвід післявоєнного відродження яких визнано позитивним.

Для забезпечення успішного відновлення центральна влада і органи місцевого самоврядування мають рухатися в одному напрямку, підсилюючи та доповнюючи один одного у відродженні країни на високому якісному рівні.

Яким вимогам має відповідати центральна та місцева влада, щоб успішно реалізувати програму відновлення країни?

Досвід довів, що для цього публічні інституції мають:

- бути інституційно сильними та фаховими;
- широко залучати до процесу розроблення управлінських рішень громадськість та приватний бізнес;
- здійснювати свою діяльність прозоро.

Успішна реалізація проєктів післявоєнної відбудови країн та міст вимагає:

- встановлення діалогу;
- збереження гнучкості;
- уникнення нереалістичних очікувань;
- збереження простоти;
- дотримання процедур закупівель і виплат відповідно до пост-конфліктного контексту;
- забезпечення послідовності;
- підтримки пріоритетних сфер. міст важливим виявилися такі підходи до формування та здійснення державної політики.

Базові принципи державної політики задля відновлення:

- ринкова економіка;
- вільне та конкурентне середовище для ведення бізнесу;
- нульова толерантність до корупції;
- високі обсяги та ефективність державних капітальних інвестицій;
- стимулювання інновацій та застосування високих технологій;
- стимулювання експорту товарів з високою доданою вартістю;
- промоція країни в світі.

Планування відновлення:

- наявність плану відновлення країни;

- пріоритизація проєктів відбудови інфраструктури на базі чітких та зрозумілих суспільству критеріїв;

- врахування змін клімату при підготовці проєктів та програм відновлення.

Імплементация програм відновлення:

- ефективність контролю за реалізацією програм відновлення;

- високий рівень прозорості в процесі реалізації програм відновлення;

- відповідність закупівель задля відновлення кращим практикам;

- конкурентне середовище для діяльності бізнесу.

У свою чергу, для забезпечення успішного відновлення міста, місцева влада має проводити виважену політику в своїй громаді.

Базові принципи організації відновлення на місцевому рівні:

- вільне та конкурентне середовище для залучення бізнесу;

- нульова толерантність до корупції;

- ефективність капітальних інвестицій у міську інфраструктуру;

- підтримка впровадження інновацій та застосування високих технологій у проєктах розвитку міської інфраструктури;

- спрямованість на збереження навколишнього середовища, виявлення та урахування кліматичних ризиків, притаманних певній території;

- промоція міста в світі, розвиток партнерських відносин з іншими містами.

Планування відновлення:

- наявність плану відновлення міста, розробленого за активною участю мешканців громади;

- пріоритизація інфраструктурних проєктів на базі чітких та зрозумілих мешканцям критеріїв;

➤ врахування змін клімату при підготовці проєктів та програм відновлення;

➤ наявність генерального плану та правил зонування міста, населеного пункту;

➤ збереження історичного обліку міста, населеного пункту.

Імплементация програм відновлення:

➤ ефективність контролю за реалізацією програми відновлення;

➤ контроль за додержанням генерального плану та правил зонування;

➤ високий рівень прозорості в процесі реалізації програми відновлення;

➤ відповідність закупівель задля відновлення кращим практикам.

Одним з найважливіших питань в процесі післявоєнного відновлення громад стало розв'язання житлових проблем переселенців та військовослужбовців, мобілізованих з лав збройних сил. Успішному вирішенню завдань, що поставали у цій сфері, сприяло здійснення таких заходів:

- пільгове кредитування осіб, що втратили житло внаслідок війни (застосовувалося в рамках державних програм);

- компенсація орендодавцям вартості оренди житла переселенцями (як правило, здійснювалася за рахунок державного бюджету);

- будівництво тимчасових притулків для переселенців (здійснювалося на місцевому рівні та в рамках державних програм за рахунок змішаного фінансування);

- будівництво соціального житла за рахунок публічних ресурсів (широкі програми створення соціального житлового фонду здійснювалися як на державному, так і на місцевому рівні);

- стимулювання самостійного будівництва, у тому числі спрощення видачі дозволів на будівництво, організація консультування забудовників, створення умов для забезпечення їх недорогими місцевими будівельними матеріалами (зазвичай такі заходи реалізовувалися на рівні громад);

- узгодженість розвитку місцевої інфраструктури з відбудовою житлового фонду (спільне завдання центральної та місцевої влади).

Зазначене ще раз доводить, що для успішного відновлення потрібна співпраця центральної та місцевої влади. При цьому, більш успішною ця співпраця виявляється тоді, коли центральний уряд не перебирає на себе зайві повноваження від територіальних громад, зокрема, такі, як регулювання містобудівної діяльності на території населеного пункту, визначення пріоритетних для відновлення міста проєктів тощо.

Що стосується фінансового забезпечення програм післявоєнного відновлення, то його успішність жодним чином не залежить від того, які джерела фінансування залучаються задля реалізації відповідних програм. Досвід доводить, що країни та міста відродження яких відбувалося відповідно до програм та проєктів, розроблених з урахуванням міжнародних стандартів, та за зрозумілими, прозорими й недискримінаційними процедурами, не відчували проблем з залученням фінансування своїх програм відновлення.

Етапи відновлення України після воєнних подій можна розділити на дві фази: перед завершенням військових дій та після їх завершення.

Перша фаза, що передуює завершенню війни, включає такі кроки:

- переміщення бізнесу для забезпечення його функціонування в більш безпечних регіонах;
- документування збитків та їх систематизація за категоріями в реєстрі;
- створення плану відновлення на основі систематизованих даних.

Після завершення військових дій мають відбутися наступні процеси:

- відновлення критичної інфраструктури, включаючи електромережі, дороги, залізничні зв'язки, газопостачання, водопостачання та Інтернет, лікарень, шкіл та тимчасового житла для тих, хто втратив своє майно за рахунок залучення значної міжнародної гуманітарної допомоги

- відновлення економіки в цілому, що передбачає використання принципів Індустрії 4.0 для оновлення промислового сектору, створення нових робочих місць та стійких джерел доходів, продовження реформ та гармонізація

законодавства з європейськими стандартами, включаючи систему сертифікації, антиолігархічні закони, реформу правоохоронного сектору, антикорупційну політику, прозорість публічних закупівель та модернізацію-приватизацію промислових підприємств.

– досягнення стабільного економічного зростання, а саме: «...розробка програм підтримки та розвитку підприємництва з використанням стимулюючої регуляторної та податкової політики; реалізація збалансованої фінансової політики та підсилення енергетичного сектору, впровадження концепції ніаршорингу для перетворення України на мега-індустріальний парк для Європи, ефективне управління регіональною енергетикою та розвиток енергетичної інфраструктури»[5].

Ці етапи відновлення сприятимуть відновленню та зміцненню економічної стійкості України після важких воєнних випробувань.

Повоєнне економічне відновлення України буде вимагати застосування таких аспектів досвіду зі світового державотворення в умовах кризи:

- системність реформ для забезпечення комплексного та послідовного підходу;
- забезпечення сталих джерел фінансування, які дозволять підтримувати відновлення на тривалій перспективі;
- глибина процесу, що передбачає ретельне та всебічне розглядання всіх аспектів реформ.

Очевидно, що для здійснення таких значущих змін виникають фінансові та інституціональні питання, пов'язані з розподілом ресурсів та належним координаційним механізмом для відновлення економіки України.

Для відновлення економіки України після війни розглядаються наступні можливі джерела ресурсів:

- використання: «...спеціальних рахунків у міжнародних фінансових інституціях або фондах, які вже були в частковому обсязі використані для фінансування»[26];

- потенційні компенсації або відшкодування втрат від агресії, які стануть можливими при настанні мирних умов;
- можливість конфіскації майна РФ за кордоном, включаючи банки та фінансові установи інших країн, хоча ця процедура вимагає значного обсягу бюрократії та тривалого часу;
- реальний ресурс у формі конфіскації майна РФ в Україні, хоча його обсяги є незначними для компенсації великих збитків.

«Згідно з усіма наведеними варіантами, лише перший має реальний потенціал для реалізації. Щодо ставлення Європейського Союзу (ЄС) та Сполучених Штатів Америки (США) до майбутньої долі України, наразі є усі підстави вважати, що ці партнери підтримають прагнення України створити сильну, демократичну та промислово-розвинену країну з різноманітною та конкурентоспроможною економікою, здатною створювати значний додатковий обсяг продуктів та послуг на ринку і гарантувати високий рівень життя для громадян. По-перше, Європа відчуває певну міру відповідальності і провини перед Україною за підтримку режиму Путіна до конфлікту та окупації Криму та частини Донбасу РФ в 2014–2015 роках. По-друге, українці несуть важку відповідальність за захист не лише своєї держави та її незалежності, але й ідеалів та свободи всієї Європи. Сама ситуація активно підтримує цю позицію, нагадуючи ЄС: «...для чого він взагалі був створений», як зазначає Р. Брегман [57]. «По-третє, подача Україною заявки на членство в ЄС та позитивний відгук щодо цієї ініціативи від Європейської Комісії та Європейського Парламенту свідчать про зацікавленість ЄС у майбутньому успіху України. Очевидно, Європейському Союзу потрібна стабільна та процвітаюча Україна, яка б сприяла розвитку та прогресу в Європі, а не становила джерело нестабільності. Ці фактори підкріплюють упевненість, що об'єднані зусилля спільноти ЄС та США можуть сприяти позитивному майбутньому для України»[57].

Таким чином, ефективне відновлення української економіки залежить від значної підтримки з боку Європейського Союзу та Сполучених Штатів

Америци, а також від ретельного та ефективного використання наданої допомоги. ЄС та його країни-члени виявили політичну волю та відданість допомозі Україні в її відновленні після конфлікту. Пріоритетне фінансування, призначене для України, має становити значну частину (90%) міжнародної фінансової допомоги. Ці кошти повинні спрямовуватися на будівництво нових великих промислових підприємств, реконструкцію постраждалих підприємств на нових технологічно-цифрових засадах, відновлення інфраструктури та житлового фонду. Важливо вже зараз домовитися про таку схему фінансування, яка допоможе забезпечити стабільне повоєнне економічне зростання України.

З метою забезпечення прозорості та ефективного використання іноземних коштів Україна має встановити чіткий механізм контролю за їх витратами. Важливо підтримувати високий рівень довіри між Україною та ЄС, уникаючи корупції та недоцільного використання ресурсів. Від цього залежить майбутнє України, включаючи перспективу вступу до Європейського Союзу та подальший діалог з європейськими партнерами.

Необхідно розглянути включення нормативних пропозицій, спрямованих на забезпечення базового доходу для найбільш уразливих верств населення та внутрішньо переміщених осіб в рамках *програм гуманітарної допомоги та соціальної підтримки*. Це може сприяти поверненню трудових ресурсів з-за кордону та запобіганню міграції. Важливо зауважити, що: «...уряд вже анонсував механізм надання житлових іпотечних кредитів з мінімальною ставкою»[31].

Звертаючи увагу на *макрофінансову стабілізацію*, можна відзначити, що у перших місяцях війни здійснене розсудливе зниження імпорту сприяло досягненню певної стійкості гривні та запобігло різким амплітудним змінам. Проте в майбутньому намічається: «...необхідність у валютному курсі, що пройде через лібералізацію, а також у вирішенні проблемних кредитів через застосування підходів, що аналогічні практиці Японії – це викуп державою проблемних кредитів у банків та їх фінансове відновлення»[46]. Важливо зауважити, що існуватиме дефіцит в бюджеті, який з часом зростатиме. Це,

безумовно, вимагатиме регулярної зовнішньої фінансової підтримки, аналогічно до підходу, використаному у Плані Маршалла. Підвищення податкового навантаження для заповнення бюджетної «діри» в даному випадку може стати деструктивною альтернативою.

Відновлення та реконструкція інфраструктури передбачає кілька ключових аспектів. По-перше, необхідно буде збудувати населені пункти спочатку з нуля. Важливим є те, щоб цей процес мав характер якісного перетворення, а не механічного копіювання минулого. По-друге, відновлення інфраструктури має засновуватися на сучасних принципах, зокрема, спрямованих на ефективне використання енергії та перехід до «зеленого» підходу. Ця процедура може відігравати важливу роль у створенні нових можливостей для працевлаштування. Крім того, за умов належного впровадження програм державно-приватного партнерства, вона може гарантувати залучення інвестицій та підвищити інвестиційну привабливість проєктів.

Програма декарбонізації, впровадження «зеленого переходу» та досягнення енергетичної незалежності має наступні ключові компоненти: сприяння розвитку «зеленої» енергетики та виробництва «зеленої» енергії, спонукання виробників на всіх рівнях до виробництва енергії, зайві обсяги якої можна продавати на оптовому ринку; впровадження принципів «москітної» економіки для активного сприяння невеликим проєктам, спрямованим на підвищення енергоефективності конкретних об'єктів, таких як підприємства, домогосподарства тощо; інституційна підтримка процесу «зеленого переходу» через створення Агентства з декарбонізації («зелений перехід») з широкими повноваженнями у сфері комунікацій та здатністю впливати на скорочення викидів вуглецю в усіх відповідних сферах.

Включення до світових ланцюгів доданої вартості та створення зони вільної торгівлі є важливими аспектами. Ключовою метою є створення для інвесторів механізмів, що сприяють максимальному розвитку, включаючи компенсаторні заходи для збалансування можливих втрат або підключення до

інженерних мереж. Пріоритети розвитку включають переробну промисловість та створення індустріальних парків. Однією з перспективних концепцій є ніаршорінг, який передбачає перетворення України на промислову зону, що буде служити мега-індустріальним парком для Європи. Це, в свою чергу, активно сприятиме розвитку сектору послуг.

Прийняття стратегії «Націоналізація-модернізація-приватизація» передбачає послідовний підхід до промислових об'єктів у ключових секторах економіки. Це охоплює націоналізацію підприємств у важливих галузях, їх подальшу модернізацію та інвестиційну стимуляцію для залучення зарубіжних коштів, а також наступний етап – приватизацію промислових об'єктів. «Для залучення потенційних інвесторів без додаткових обмежень, рекомендується впровадити нову податкову модель «10-10-10», в якій передбачені податки на рівні 10% для прибутку, ПДФО та ПДВ, а також скасування воєнного збору»[30]. Ця модель може сприяти розвитку офшорного бізнесу в Україні та залученню інвестицій, перетворенню країни на інноваційний офшор та податкову гавань. Важливим є також визнання юрисдикції судів Великобританії у міжнародних спорах, що може сприяти залученню уваги інвесторів та унормуванню законодавства згідно європейським стандартам.

Наразі Україна не може обмежитися досягненням скромного довоєнного рівня соціально-економічного розвитку, який не відповідає її потенціалу. Отож, завдання відновлення післявоєнної України має бути спрямоване на радикальну перетворення структури економіки, зміну аграрно-сировинного підходу на індустріально-інноваційний, заснований на створенні сучасної високотехнологічної та цифрової промисловості в контексті впровадження концепції Індустрії 4.0. Важливо зауважити, що саме Україна повинна виступити з цією ініціативою, якщо вона прагне уникнути тягаря посереднього, монотонного існування аграрної країни.

Інноваційна діяльність стає джерелом стимулювання соціально-економічного зростання та послідовного підвищення рівня та якості життя населення. Передові технології та структурні перетворення можуть допомогти

Україні здійснити відновлення свого індустріального сектору та забезпечити сталу та стійку економічну динаміку. Важливо підтримувати інноваційність та розвиток нових технологій як основні чинники, які сприятимуть відновленню та зміцненню держави після російської агресії.

Справді, підвищення інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки є складним та тривалим процесом, особливо в умовах нової історичної реальності та сукупності викликів. Для ефективного управління інноваційним розвитком є потрібним розглядати нові підходи, які враховують різноманітні вимоги та умови. Одним із цікавих підходів до управління інноваційними процесами є: «модель чотириланкової спіралі» (Quadruple Helix Model)[71], яка активно використовується в Європейському Союзі. Згідно з цією моделлю: «...підприємства, науковці, державні інституції та споживачі співпрацюють між собою з метою сприяння інноваційному розвитку. Однак особливістю цієї моделі є активна роль громадян та громадянського суспільства. Вона позначає, що громадяни, користувачі, мешканці, організації та інші суб'єкти можуть бути споживачами та співавторами інновацій, допомагаючи в їхньому розвитку. Це дозволяє більше уваги приділяти їхнім потребам та побажанням, забезпечуючи більш якісні та відповідні інновації[71].

Такий підхід: «...може бути особливо корисним для України, допомагаючи залучити широке коло громадян та громадських організацій до інноваційного процесу, підвищити їхню участь у формуванні та реалізації інноваційних проєктів, а також забезпечити більше врахування реальних потреб та вимог суспільства. Однак це вимагатиме певних зусиль для створення сприятливого середовища для активної участі громадян у процесі інноваційного розвитку, а також для підтримки співпраці між різними структурами та суб'єктами в рамках моделі чотириланкової спіралі»[71].

Для досягнення економічного відновлення потрібні невідкладні заходи. Для цього важливо впровадити прагматичну економічну політику, спрямовану на сталий суспільний розвиток на основі верховенства права та соціальної

справедливості. Як підкреслюють Д. Серебрянський та А. Капелюш:, «...для забезпечення фінансової стабільності та сталого економічного зростання необхідне концептуальне переосмислення державної політики...»[39, с. 22]. Ефективна державна економічна політика повинна спрямовуватися на виявлення основних недоліків ринку та сприяти збалансованому розвитку різних секторів.

Політика державного дирижизму, що: «...поєднує державне планування розвитку секторів економіки та стимулювання конкуренції приватних підприємств»[51, с. 147], передбачає використання всіх доступних інструментів держави для проведення структурних реформ. Головною метою таких реформ є створення нової конкурентоспроможної та збалансованої індустріальної економіки шляхом розвитку тих секторів, які сприяють створенню високої доданої вартості. У цьому контексті держава відіграє роль ініціатора та координатора структурних змін, спрямованих на найважливіші та невідкладні напрямки розвитку економіки.

Подальший розвиток місцевого самоврядування та розширення повноважень територіальних громад виступають ключовими складовими для гарантування безпеки, стимулювання економічного росту та забезпечення соціальної стабільності в Україні. На рівнях регіонів та громад існують широкі можливості для сприяння підприємництву та привертання інвестицій: спрощене створення необхідних умов для бізнес-ініціатив, ефективна взаємодія та встановлення партнерських зв'язків з інвесторами, реалізація пілотних проєктів тощо. У висловах відомої української вченого Г. Возняк відображено цю ідею: «Регіональний розвиток насамперед є економічною концепцією, яка враховує взаємовплив економічної діяльності та інтеграції ринків на територіально-географічні об'єкти»[7, с. 8].

Визначення основних стратегічних рішень щодо напрямку соціально-економічного розвитку регіонів лежить у відповідальності центральної влади, тоді як реалізація планів соціально-економічного розвитку повинна бути завданням місцевої влади, зокрема органів місцевого самоврядування на рівні

регіонів, районів та громад. Це включає посилення ролі та впливу місцевих органів влади.

Таким чином, завдання відродження України, зокрема її економіки, промислової і соціальної інфраструктури, системи розвитку людського потенціалу виходять далеко за межі простої відновлювальної роботи над пошкодженими житловими спорудами, дорогами, виробничими та науково-освітніми об'єктами тощо на територіях, де відбуваються бойові дії. Головною метою державних стратегій розвитку має стати створення відсутньої «тканини» економіки, необхідної для інтеграції наявних економічних ресурсів з метою створення життєздатної економічної системи, яка забезпечує налагодження ресурсів для відновлення та довгострокового розвитку. Україна повинна активно брати участь у підготовці та реалізації міжнародних заходів з відновлення економіки, пропонуючи власне бачення розвитку з урахуванням міжнародного досвіду та внутрішніх ризиків. Основна увага має бути приділена перетворенню України з економіки, заснованої на сировинних ресурсах, на інноваційну, виробничу та енергетично незалежну. Ключові аспекти включають розвиток інновацій, сприятливу податкову політику, розвиток високотехнологічних галузей, інвестування у людський капітал, що забезпечить стабільний розвиток у майбутньому.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі сформовано ряд теоретичних, методичних і практичних положень щодо міжнародного та українського досвіду відновлення постконфліктних територій у повоєнний період період воєнного стану. Основні результати дослідження знайшли відображення у висновках і пропозиціях у контексті визначених у роботі мети і завдань.

- розкрити стан розробленості проблеми відновлення постконфліктних територій та уточнити зміст ключових понять дослідження;

1. З'ясовано, що проблема відновлення постконфліктних територій є актуальною і комплексною. Зміст ключових понять, таких як «війна», «збройний конфлікт» «відновлення економіки», «нова економіка» та «стійкий економічний розвиток» був уточнений для подальшого аналізу процесу відновлення економіки. Під терміном «відновлення економіки» розуміємо комплекс заходів у різних сферах господарської діяльності країни, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності, розвиток виробництва, підвищення рівня життя громадян і збільшення внутрішнього та зовнішнього попиту, за рахунок використання інноваційних підходів та технологій.

- узагальнити механізми та стратегії відновлення територій після збройних конфліктів;

2. Розкрито особливості відновлення постконфліктних територій у повоєнний період. Доведено, що повоєнний період характеризується складністю завдань щодо відновлення зруйнованих структур та встановлення стійкого економічного зростання. Проаналізовано механізми функціонування відновлення територій, які є основою для здійснення ефективного та сталого розвитку соціально-економічної системи країни, а саме: інвестиційний, розподільчий, інноваційний, споживчий. У повоєнний період країни можуть застосовувати різні стратегії для відновлення своєї економіки. Основні типи стратегій відновлення економіки в контексті повоєнного періоду включають: модель «господарського чуда», ліберальна модель, соціальна модель, змішана модель, модель «зеленого відновлення», модель регіонального розвитку.

Виявлено, що ці стратегії можуть поєднуватися, змінюватися в залежності від умов, ресурсів та цілей кожної країни. Важливо вибрати ту стратегію, яка найкраще відповідає конкретним потребам та можливостям країни, забезпечуючи стійкий та збалансований розвиток.

- вивчити міжнародний досвід відновлення європейських країн після Другої світової війни та збройних конфліктів;

3. Досліджено міжнародний досвід відновлення постконфліктних територій Західної Європи після Другої світової війни та збройних конфліктів. Проведений аналіз довів, що успішне соціально-економічне відновлення базується на реалізації системних реформ, залученні іноземних інвестицій та активному розвитку експорту. Західноєвропейський досвід наголошує на соціальних аспектах. Відзначено, що успіх повоєнного відновлення постконфліктних територій залежав не лише від фінансової допомоги, але й від організаційної роботи, проведеної американською адміністрацією, яка сприяла узгодженій та незалежній діяльності західноєвропейських країн для відновлення їх зруйнованих економік. Вирішальним фактором у «плані Маршалла» були зусилля самих європейців – ентузіастів ідеї відродженої, мирної та єдиної Європи. Вони здатні були самостійно та успішно вирішити свої економічні труднощі.

- дослідити практику відновлення під час війни в Україні;

4. Досліджено напрями відновлення України під час війни. Виявлено, що сучасний соціально-економічний стан України відзначається викликами та можливостями. Низька інвестиційна активність, слабка інфраструктура та недостатня інноваційність потребують уваги. Однак не заважаючи на складну ситуацію в економічній сфері, важливим є той факт, що в Україні є значний потенціал природних ресурсів та інтелектуальних резервів, які, взаємодіючи, можуть сприяти швидкому відновленню економіки, враховуючи нові реалії розвитку країни. У даний момент Україна має унікальну можливість провести корінну трансформацію держави на всіх рівнях, і цей шанс повинен бути

використаний належним чином, з ефективним застосуванням закордонного досвіду для великомасштабних післявоєнних перетворень.

- надати пропозиції на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду з постконфліктного відновлення України.

5. Розроблено пропозиції використання досвіду зарубіжних країн з постконфліктного відновлення та розвитку територій України. За результатами аналізу, запропоновано ряд заходів для використання зарубіжного досвіду. Це включає створення інвестиційних зон, заохочення розвитку інноваційних галузей, спрямування ресурсів на інфраструктуру та активізацію міжнародної співпраці з метою привернення капіталу та технологій. Доведено, що відновлення України в післявоєнний період буде складним завданням, особливо в умовах обмежених ресурсів. Відзначено, що зміни та відродження економіки України можливі завдяки міжнародній спільноті. Отже, на першому етапі після війни, центральним завданням для української влади, громадських організацій, волонтерів та інших учасників суспільного життя буде знаходження та активне залучення різноманітних ресурсів, які використовуватимуться для відновлення економіки, зведення нових виробничих та науково-освітніх потужностей, підвищення якості економічних показників та перехід на більш високий рівень розвитку. На відміну від умов реалізації Плану Маршалла в повоєнній Європі, який стосувався мирної, але зруйнованої європейської структури, ситуація в Україні вимагає особливого підходу. Потрібно створювати модель розвитку, яка враховуватиме активний внутрішній конфлікт та можливості інтеграції з розвинутими країнами. Досягнення цих цілей вимагатиме спільних зусиль та співпраці з міжнародними партнерами, мобілізації внутрішніх та зовнішніх ресурсів, залучення інвестицій та технологій. Таким чином, наступний етап історії України буде вимагати відповідальності, рішучості та співпраці для досягнення важливих економічних перетворень та побудови стійкого та процвітаючого майбутнього.

Отже, дослідження підтвердило, що успішне відновлення постконфліктних територій вимагає системного підходу та використання

власного досвіду на тлі зарубіжних передових практик. Майбутні дослідження мають розглядати розробку стратегій розвитку регіонів з урахуванням їхнього потенціалу та стану господарського комплексу після воєнної агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аудит економіки України 2030. Кабінет Міністрів України (6 листопада 2020 р.). 2020. 123 с. URL: <https://nes2030.org.ua/#rec246061582> .
2. Баранов В.В. Досвід розбудови інноваційного середовища Південної Кореї: економічний аспект. Інтелект XXI. 2020. № 1. С. 9-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2020_1_3 .
3. Бобровська О.Ю. Вектори «нової економіки» і умови їх ефективного досягнення. Економіка та держава. 2022. № 5. С. 44-49. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2022/8.pdf .
4. Бородіна О. Базові тренди повоєнної трансформації економіки України: бюджетна децентралізація, індустрія 4.0, регіональний енергоменеджмент. Journal of Innovations and Sustainability. 2022. 6 (1). URL: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.01.04> .
5. Бородіна О.А., Ляшенко В.І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. Вісник економічної науки України. 2022. 1 (42). С. 121-134.
6. Вектори економічного розвитку 2030. Кабінет Міністрів України (6 листопада 2020 р.). 2020. 416 с. URL: <https://nes2030.org.ua/#rec246061582> .
7. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методична основа. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 34-43.
8. Голишева Є.О., Грищенко О.Ф., Макаренко Є.В. Аналіз досвіду країн «азійських тигрів» для формування стратегічних напрямків науковотехнологічного розвитку вітчизняних промислових підприємств. Ефективна економіка. 2018. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/> .
9. Грабчук О.М. Фінансове регулювання розвитку економіки України у стані глибокої рецесії. Економічний аналіз: збірник наукових праць. Тернопільський національний економічний університет. 2014. Т. 18. № 2. С. 134-141.

10. Гуменюк Л. Соціальна конфліктологія : підруч. Міждержавні конфлікти. Львів : ЛДУВС, 2015. 564 с. URL: https://pidruchniki.com/78492/psihologiya/mezhderzhavni_konflikti
11. Дауэс Ч. Доклад комиссии Дауэса «Финансовое восстановление Германии». М.: Финансовое издательство, 1925. 268 с.
12. Державний борг України (2013–2023). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debt> .
13. Економічне диво за одне покоління: Південна Корея – приклад для України. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/400091/ekonomichne-dyvo-za-odnerokolinnya-pivden-na-koreya-pryklad-dlya-ukrayiny> .
14. Ерхард Л. Добробут для всіх. URL: [http://bibliograph.com.ua/erhard\\$1/index.htm](http://bibliograph.com.ua/erhard$1/index.htm) .
15. Ємець В.В. Економічний розвиток у повоєнний період в Україні: загальні аспекти. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 7-8. С. 51-56.
16. Железняк Я. П'ять історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pisly_a.html
17. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України. 2019. № 1. С. 75-89.
18. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь (за загальною редакцією В.М. Гейця та інших), 2015. 336 с.
19. Інституційно-організаційні основи проведення форсайт дослідження «Економіка України – 2050»: колективна монографія (за ред. М.І. Скрипниченко). Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ, 2021. 485 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/358.pdf> ISBN 978-966-02-9830-9 .
20. Київська школа економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf .

21. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 .

22. Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі : нац. доп. Київ: НАН України, 2015. 363 с.

23. Матросова Л.М. Проблеми розвитку агропромислового комплексу України як напрям підвищення конкурентоспроможності економіки. Інфраструктура ринку. 2020. № 42. С. 83-90.

24. Михальська В.В. Політика управління постконфліктними територіями. Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: збірник наукових праць, 2017. № 1(13). С. 131-144.

25. Мінлива ера конфліктів і насильства. Об'єднані Нації. New Era of Conflict and Violence. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/un75/new-era-conflict-and-violence>.

26. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraine_received_cad_450_million_from_canada-3571 .

27. Мусіна Л. Економічна політика і розвиток реформ Південної Кореї – досвід для України. Фінанси України. 2005. № 6. С. 79-82.

28. Офіційний сайт всесвітнього банку. Doing Business Report. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/doingbusiness> .

29. Моделі відновлення після руйнації: світові кейси для України. Ін-т аналітики та адвокації. Інтернет видання. URL: <https://iaa.org.ua/articles/modeli-vidnovlennya-pislya-rujnacziyi-svitovi-kejsy-dlya-ukrayiny/>

30. Прасад А. У Зеленського очікують на нову податкову модель найближчими місяцями. URL: <https://forbes.ua/news/u-zelenskogo-ochikuyut-pri-nyuat-tya-novoi-podatkovoi-modeli-u-nayblizhchi-mis-yatsi-16-082022-7724> .

31. Прем'єр-міністр: Програма «Доступна іпотека» запрацює з 1 жовтня 2022 року для чотирьох категорій громадян. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-prohrama-dostupna-ipoteka-zapratsiuie-z-1-zhovtnia-2022-roku-dlia-chotyrok-katehorii-hro-madian> .

32. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6952020-п#Text> .

33. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text> .

34. Про Національну раду з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/pro-nacionalnu-radu-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni> .

35. Пудичева Г., Несененко П. Стан української енергетики в контексті розвитку світової енергетики. Науковий вісник Ужгородського університету. 2018. № 3 (22). С. 42-46.

36. Райнерт Е.С. Як багаті країни стали багатими... і чому бідні країни залишаються бідними. Видавництво «Саміт-книга», 2019. 416 с.

37. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022. 532 с.

38. Семенюк І.В. Особливості історичної традиції Південнокорейського суспільства. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. № 55. С. 45-55. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_55_45.pdf .

39. Серебрянський Д., Капелюш А. Взаємодія фіскальної та монетарної політики в умовах фінансової стабілізації економіки України. Вісник НБУ. 2015. № 6. С. 22-28.

40. Скоробогатова Н.Є., Кухарук А.Д., Пишнограєв І.О. Динамічний аналіз складових економіко-інноваційного розвитку країн світу. Бізнес Інформ. 2017. № 5. С. 26-33.

41. Сорока М. По фронту науки – революційно: неповторний стиль Бориса Патона. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2352593-po-frontu-nauki-revolucijno-nepovtornij-stil-borisa-patona.html> .

42. Ukraïner – Як відбудувати країну після війни. Володимир Зеленський. URL: <https://ukraïner.net/vidbudova/> (дата звернення: 12.08.2023).

43. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. 2-ге вид. Львів: Кальварія, 2017. 164 с.
44. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html> .
45. Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку: колективна монографія. НАН України. Київ: Інститут економіки та прогнозування, 2012. 720 с.
46. Фітас Н.Ю. Участь держави в управлінні проблемними активами банків в умовах кризи. Фінансова система України. Наукові записки. Серія «Економіка». 2011. № 17. С. 405-411.
47. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015-2020 роки) і довгостроковий (2020-2030 роки) часові горизонти. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. 136 с.
48. Халіна О.В. Креативна економіка як основа економічного розвитку країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Бізнес Інформ. 2020. № 4. С. 57-62.
49. Хватов Ю.Ю. Економіка Франції: етапи і аналіз сучасних тенденцій розвитку. Академічний огляд. 2016. № 2. С. 118-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2016_2_16 .
50. Це про відновлення та регіональний розвиток після війни - Інститут громадянського суспільства. Інститут громадянського суспільства. URL: <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>
51. Черленяк І.І., Проскура В.Ф., Шелемба М.М. Технологічні виклики індустрії 4.0 та інструменти промислової політики: аналіз досвіду Південної Кореї. Науковий вісник Ужгородського університету. 2018. № 2 (52). С. 144-156.
52. Чирок І.М. Нова економіка: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 236 с.

53. Чорній В. Шляхи відродження економіки України в післявоєнний період із урахуванням світового досвіду. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки». 2022. № 6 (2). С. 219-223.

54. Шарко М.В., Гусарина Н.В. Трансформація термінологічного апарата економічного розвитку інноваційної діяльності в умовах динамічних змін зовнішнього середовища. Проблеми економіки. 2017. № 4. С. 344-350.

55. Швець К.А. Світові моделі управління постконфліктними територіями. Досвід для України. Політичне життя. 2022. № 2. С. 61-69.

56. Шевченко А.В. Інструменти активізації інноваційного розвитку у промисловості України на засадах СМАРТ-спеціалізації: аналітична записка (опубліковано 22.12.2021) НІДС: Центр економічних і соціальних досліджень. 22 с. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/instrumenty-aktyvizatsiyi-inno-vatsiynoho-rozvytku-u-promyslovesti-ukrayiny> .

57. Bregman R. Why Europe Needs Ukraine. The Atlantic, 2022. URL: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2022/04/why-europe-needs-ukraine/629476/> .

58. Carl von Clausewitz On War. Princeton University Press, 2008. 753 p.

59. Chaebol in Transition. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/000944550404000306> .

60. De Long J.B., Eichengreen B. The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. URL: http://www.j-bradford-delong.net/pdf_files/Marshall_Large.pdf .

61. Devlin G., Bleackley M. Strategic Alliances Guidelines for success. *Long Range Planning*, 1988, Vol. 21, no. 5. P. 18-23.

62. Dunbabin J. The Cold War: the great powers and their allies. Harlow: Longman, 2008. 688 p.

63. Eichengreen B. Institutional prerequisites for economic growth: Europe after World War II. *European Economic Review*, 1994, Vol. 38 (3–4), P. 883-890. URL: [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(94\)90124-4](https://doi.org/10.1016/0014-2921(94)90124-4) .

64. Encyclopedia Britannica. Marshall Plan, 2021. URL: <https://www.britannica.com/event/Marshall-Plan> .
65. Feldman V.P., Audretsch D.B. Innovation in Cities: Science based Diversity. Specialization and Localized Competition. *European Economic Review*, 1999, Vol. 43, P. 409-429.
66. History. Com. Marshall Plan, 2020. URL: <https://www.history.com/topics/world-war-ii/marshall-plan-1> .
67. Judt T. Postwar. A History of Europe since 1945. New York: The Penguin Press, 2005. 878 p.
68. Kelly M. War and culture: the lessons of post-war France. Synergies Royaume. Uni et Irlande, 2008, Vol. 1, P. 91-100. URL: <https://gerflint.fr/Base/RU-Irlande/kelly.pdf> .
69. Kindzerski Yu. The peculiarities of formation of industrial competitiveness of Ukraine and the EU in the light of the pandemic challenges. Actual issues of modern development of socio-economic systems in terms of the COVID-19 pandemic: scientific monograph; VUZF Publishing House. Sofia, Bulgaria. 2021, P. 182-198.
70. Kistersky L., Marmazov V., Piliaiev I. Modernization of South Korea: Origins, Achievements, and the Experience for Ukraine. *Economy of Ukraine*, 2021, 9, P. 41–60.
71. Leydesdorff L. The Triple Helix, Quadruple Helix, ..., and an N-Tuple of Helices: Explanatory models for analyzing the Knowledge-based economy. *Journal of the Knowledge Economy*, 2012, Vol. 3 (1), P. 25-35.
72. Liddel Hart B.H. Strategy The Indirect Approach. New York, 1954.
73. Monnet J. Memoirs. Collins, 1978. 544 p.
74. National Archives. Marshall Plan (1948), 2022. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/marshall-plan> .
75. Pidorycheva I.Yu., Antoniuk V.P. Modern Development Trends and Prospects for Innovation in the Technology-Intensive Sectors of Ukraine's Industry. *Sci. innov.* 2022, Vol. 18 (1), P. 3-19. URL: <https://doi.org/10.15407/sci ne18.01.003>.

76. Sölvell Ö., Lindqvist G., Ketels Ch. The Cluster Initiative Greenbook. Stockholm : Ivory Tower, 2003.

77. The World Bank. GDP growth (annual) Europe & Central Asia. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=Z7&most_recent_year_desc=true&view=map .